

**BUNGE LA TANZANIA**

---

**MAJADILIANO YA BUNGE**

---

**MKUTANO WA TATU**

**Kikao cha Arobaini na Tano – Tarehe 17 Juni, 2016**

*(Bunge Lilianza Saa Tatu Asubuhi)*

**D U A**

*Naibu Spika (Mhe. Tulia Ackson) Alisoma Dua*

**NAIBU SPIKA:** Waheshimiwa tukae.

*(Hapa Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani  
Bungeni waliondoka Ukumbini)*

**MBUNGE FULANI:** Tulia oyee.

**MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA:** Nyie mmekuwa Mungu mnahukumu, msamehe!

**MBUNGE FULANI:** Ngoja niwaimbie. Kwaherini watoto wote.

**NAIBU SPIKA:** Katibu.

**NDG. ASIA MINJA - KATIBU MEZANI:**

**HATI ZA KUWASILISHA MEZANI**

Hati zifuatazo ziliwasilishwa Mezani na:-

**MAKAMU MWENYEKITI WA KAMATI YA HAKI, MAADILI NA MADARAKA YA BUNGE (MHE. ALMAS A. MAIGE):**

Taarifa ya Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge kuhusu malalamiko yaliyofikishwa kwenye Kamati dhidi ya baadhi ya Waheshimiwa Wabunge kutuhumiwa kusema uongo na kutoa taarifa ambazo hazina ukweli Bungeni.

**NAIBU SPIKA:** Katibu.

**NDG. ASIA MINJA - KATIBU MEZANI:**

**MASWALI NA MAJIBU**

**NAIBU SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge wanaotoka nadhani ni vema watoke watuache humu ndani, maana sasa tunashindwa kuendelea na shughuli. Hizi salamu mzipunguze urefu tafadhali. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tutaanza na Ofisi ya Waziri Mkuu.

Na. 379

**Mfumo wa Vyama Vingi na Utekelezaji wa Sera Zake**

**MHE. DKT. RAPHAEL M. CHEGENI (K.n.y. MHE. FREEMAN A. MBOWE)** aliuliza:-

Mfumo wa Vyama Vingi vya Siasa huwapa wananchi fursa ya kuchagua kiongozi na chama wanachotaka sambamba na Ilani za Vyama husika katika kila ngazi ya uchaguzi kuanzia ya Mtaa/Kijiji, Kata, Jimbo na Taifa:-

(a) Je, ni kwa nini Serikali ya CCM hupuuza ukweli huu na kulazimisha Ilani ya Chama chao kutekelezwa nchi nzima kila ngazi bila kujali matakwa ya wananchi kupitia uchaguzi?

(b) Je, katika mazingira ya Manispaa au Halmashauri za Wilaya palipo na uongozi wa Chama tofauti na CCM ni ipi mipaka ya Wakuu wa Wilaya na Mikoa kutoa amri au maelekezo ya kiutendaji?

(c) Je, Serikali haioni kuwa sasa ni wakati muafaka kuweka utaratibu wa kisheria na kikanuni ili kuondokana na mfumo huu kandamizi ambao ni urithi na ukiritimba wa mfumo wa chama kimoja cha siasa?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, VIJANA NA AJIRA** alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Freeman Aikaeli Mbowe, Mbunge wa Hai, lenye sehemu (a), (b) na (c) kwa pamoja, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 3(1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 inabainisha wazi kuwa nchi yetu inafuata mfumo wa Vyama Vingi vya Siasa. Mfumo huo popote pale duniani hukipa Chama Tawala fursa na haki ya kuelekeza kutokana na ridhaa ya wananchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, dhana hii ya vyama vingi inatumika pia katika mazingira ya Manispaa na Halmashauri. Vivyo hivyo, mipaka ya Wakuu wa Mikoa na Wilaya kutoa amri au maelekezo ya kiutendaji katika maeneo yao ya utawala, iko kwa mujibu wa Ibara ya 61(4) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 na vifungu vya 5 (1)-(3) na 14(1)-(3) vya Sheria ya Utawala wa Mikoa, Sura ya 97. Hivyo, Serikali inaamini kuwa utaratibu huu umezingatia demokrasia na kwa sasa hakuna umuhimu wa kuweka mfumo mwingine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Serikali haioni ukiritimba wowote katika mfumo uliopo, hivyo sheria na mifumo iliyopo itaendelea kufanya kazi.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Chegeni swali la nyongeza.

**MHE. DKT. RAPHAEL M. CHEGENI:** Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri sana ya Mheshimiwa Naibu Waziri nina maswali madogo mawili. Kwa kuwa Chama cha Mapinduzi kinaongoza kwa kuwa na utaratibu unaoeleweka na wa kidemokrasia ndani ya chama chake tofauti na baadhi ya vyama ambavyo vimekuwa havina uongozi wa demokrasia iliyoshamiri. Je, Serikali kupitia kwa Msajili wa Vyama anaweka utaratibu gani ili kuhakikisha demokrasia ndani ya vyama inatekelezwa?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwa kuwa nchi yetu iko kwenye vyama vingi na baadhi ya wanasiasa wanagomea mijadala ndani ya Bunge kitu ambacho ni kuwanyima haki wananchi ambao wamewachagua ili waje kuwakilisha ndani ya Bunge. Je, Bunge hili linazidi kuchukua hatua gani dhidi ya kitendo hiki cha kutowatendea haki wananchi hawa?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, VIJANA NA AJIRA:** Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza limeulizwa, Serikali kupitia Msajili wa Vyama vya Siasa inahakikisha vipi demokrasia inakuwepo katika vyama vya siasa. Vyama vya siasa vipo kwa mujibu wa sheria ambayo imevianzisha lakini vilevile vyama hivi vinasimamiwa na Msajili wa Vyama ambaye kazi yake kubwa ni kuratibu shughuli zote za vyama na amekuwa mstari wa mbele kuhakikisha kwamba vyama vyote vinatii sheria ambayo imeviunda lakini na Katiba ya nchi ambayo inaelekeza masuala mbalimbali ya kiuongozi katika vyama hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo kwa nafasi ya Msajili wa Vyama vya Siasa yeye siku zote ndiye amekuwa mlezi wa vyama hivi na popote pale ambapo kumekuwa kuna shida ya masuala ya kidemokrasia ndani ya vyama amekuwa akichukua hatua stahiki kwa maana ya kukutana na wadau na kuweka mambo sawasawa katika vyama hivi. Kwa hiyo, tunaendelea kuamini kwamba kwa nafasi ya Msajili ataendelea kuvilea vyama hivi na kuhakikisha demokrasia inakuwepo katika vyama vya siasa kama ambavyo vimeanzishwa kwa mujibu wa sheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili limeulizwa kwamba kama Serikali tunachukua hatua gani sasa kwa namna ambavyo hali inaendelea hapa Bungeni ambapo baadhi ya wenzetu wanatoka nje na hivyo wananchi kukosa uwakilishi kupitia uongozi wao humu ndani. Nimwambie tu Mheshimiwa Mbunge kwamba tayari jambo hili lilishatolewa ufafanuzi mara nyingi sana na wewe Naibu Spika ulishatoa maelekezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nisirudie maneno mazuri ambayo umekwishayatoa, lakini msimamo unafahamika kwamba wote tumeingia humu ndani kwa ajili ya kutetea na kuwasilisha maslahi ya watu wetu. Kwa hiyo, ndugu zangu Watanzania wenzetu huko nje wanaona ambao wamebaki kutetea maslahi yao na ambao wametoka. *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Venance Mwamoto.

**MHE. VENANCE M. MWAMOTO:** Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, kwa kuwa nafasi za Wakuu wa Mikoa na Wakuu Wilaya zipo kisheria na zipo ndani ya Katiba, Serikali inasemaje kwa baadhi ya vyama ambavyo vimekuwa vikiwapuuza, vikiwadharau na kutotii amri zao pale wanapotakiwa kufanya hivyo? *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, VIJANA NA AJIRA:** Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Katiba yetu na sheria mbalimbali zimeunda nafasi ya Wakuu wa Mikoa na Wakuu wa Wilaya. Katika utaratibu wa Katiba yetu ukisoma katika Ibara ya 64 inaelekeza wazi kabisa kwamba Wakuu wa Mikoa na Wakuu wa Wilaya ni wawakilishi wa Serikali katika eneo husika kwa maana ya Rais. Kwa hiyo, wako pale kwa niaba ya Serikali na ndiyo maana kazi yao kubwa ni kuhakikisha wanasimamia na kuelekeza yale matakwa na mambo yote ambayo Serikali imekuwa ikiyataka yafanyike katika maeneo husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kwa mujibu wa Sheria ya Utawala wa Mikoa, Sura ya 97, katika kifungu kile cha 14(1)-(3) imeelezea wazi pia kazi ya Wakuu wa Wilaya. Kwa hiyo, niwaombe tu wanasiasa wenzangu ikifika masuala ya utendaji, viongozi hawa wako kwa mujibu wa sheria na Katiba hawajajweka wenyewe. Kwa hiyo, amri zao, maelekezo yao ni lazima yazingatiwe kwa sababu wako pale kwa niaba ya Mheshimiwa Rais na kwa niaba ya Serikali. *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Mary Chatanda.

**MHE. MARY P. CHATANDA:** Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ili niulize swali la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Chama cha Mapinduzi ndicho kilichoshinda katika uchaguzi mkuu uliokwisha hivi karibuni mwaka 2015; na kwa kuwa Serikali iliyoko madarakani sasa inatakiwa kutekeleza Ilani ya Uchaguzi iliyojinadi kwa wananchi wake; na kwa kuwa ziko nchi ambazo uchaguzi ukishamalizika vyama vya siasa vingine havipaswi kwenda kufanya mikutano ya hadhara, je, hatuoni sasa ni wakati muafaka wa kufanya marekebisho ya sheria ili chama kilichoko madarakani kiweze kuachiwa nafasi ya kuendelea kutekeleza Ilani ya Uchaguzi? *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu.

**WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WATU WENYE ULEMAVU:** Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nimpongeze sana Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu mazuri na kuendelea kuwakumbusha wanasiasa kwamba madaraka ya Wakuu wa Wilaya na Wakuu wa Mikoa yako kwa mujibu wa Katiba na waendeleo kutii madaraka na pale wanapovunja sheria, sheria zitaendelea kuchukua mkondo wake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini Mheshimiwa Mary Chatanda ameleta ushauri kwa Serikali na ninachoweza kusema kwa niaba ya Serikali ni kwamba, kwa kuwa Katiba yetu ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na sheria mbalimbali zilizowekwa ndizo zinazofuatwa kwa sasa kuongoza misingi ya utawala bora na hasa pale chama kinaposhinda kuendelea kutekeleza Ilani yake ya Uchaguzi, hivyo ndivyo ilivyo sasa. Kwa hiyo, kama nchi hii itaona kwamba kunatakiwa kufanya mabadiliko na michakato ya Katiba inaendelea, basi mambo hayo mengine mapya yanaweza kuzingatiwa katika michakato ya Katiba inayoendelea.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sasa tunaendelea kuwakumbusha Watanzania wote chama kilichoshinda na kushika hatamu ya kuendesha nchi hii kwa mujibu wa Ilani ya Uchaguzi ni Chama cha Mapinduzi na Watanzania

wote wataendelea kushughulikiwa kupitia Ilani ya Uchaguzi wa Chama cha Mapinduzi, sheria na Katiba iliyopo sasa. (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa George Huruma Mkuchika.

**MHE. KAPT. GEORGE H. MKUCHIKA:** Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa ni taratibu dunia nzima katika mfumo wa vyama vingi Ilani ya Chama kilichoshinda uchaguzi ndiyo inayotekelezwa. Je, Serikali ina mpango gani kuhakikisha kwamba elimu hiyo au uelewa huo unawafikiwa viongozi wa vyama vyote vilivyosajiliwa katika nchi hii? (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu.

**WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU:** Mheshimiwa Naibu Spika, kabla sijajibu swali la Mheshimiwa Mkuchika, naomba nimpongeze sana kwa kushinda kesi yake ya uchaguzi na kuwabwaga wale wapinzani ambao walikuwa wanafikiri kwamba Mheshimiwa George Mkuchika hakushinda kihalali. Kwa hiyo, naomba nimpongeze sana. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Gerge Mkuchika ameomba kujua ni kwa kiasi gani Serikali itajitahidi kuhakikisha inatoa elimu na hasa kwa vyama ili viweze kutambua umuhimu wa kutii na kuamini kwamba Katiba inayotutawala inaelekeza ilani inayotekelezwa katika nchi ni Ilani ya chama kilichoshinda.

Mheshimiwa Naibu Spika, mpaka sasa kadri tunavyoendelea katika kutekeleza majukumu mbalimbali ya Serikali, Serikali imeendelea kuwafahamisha Watanzania wote, vyama vya siasa vilikuwa vikipata elimu hiyo kabla ya uchaguzi na hata baada ya uchaguzi kwamba waendeleo kuamini chama kilichoshinda ndicho kitakachotekeleza Ilani yake ya Uchaguzi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nitumie Bunge hili lako Tukufu kuendelea kuvikumbusha Vyama vyote vya Siasa vipitie Sheria ya Uchaguzi, vipite Katiba na vilevile viendeleo kusikiliza na kupata maelekezo yanayotolewa na viongozi mbalimbali tukiendelea kusisitiza kwamba chama kilichoshinda, Chama cha Mapinduzi ndicho chenye Ilani ya Uchaguzi na Serikali itapanga mipango kwa kuzingatia Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi na siyo vinginevyo.

**NAIBU SPIKA:** Tunaendelea na Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

Na. 380

**Ukosefu wa Nyumba za Kuishi kwa Watumishi  
wa Halmashauri ya Uyui**

**MHE. ALMAS A. MAIGE** aliuliza:-

Makao Makuu ya Wilaya ya Uyui yapo Isikizya eneo ambalo halina miundombinu, nyumba za kuishi na huduma rafiki kwa wafanyakazi. Shirika la Nyumba la Taifa limejenga nyumba Isikizya na lilipendekeza kuuza nyumba hizo kwa Halmashauri ya Uyui na kumaliza malipo ndani ya miaka mitatu lakini Halmashauri haina uwezo wa kumaliza malipo ndani ya miaka mitatu. Hivyo wafanyakazi wa Halmashauri wanaendelea kuishi katika nyumba za kupanga Mjini Tabora:-

(a) Je, Serikali haioni umuhimu wa kuchangia ununuzi wa Nyumba za Shirika la Nyumba (NHC) ili wafanyakazi wa Halmashauri ya Uyui wahamie Isikizya?

(b) Shirika la Nyumba ni wadau wa maendeleo ya makazi na kwa kuwa Serikali ina nia ya kusaidia uanzishwaji wa Makao Makuu ya Wilaya ya Uyui, je, kwa nini Serikali isishawishi Shirika la Nyumba kuongeza muda wa kuuza nyumba zake kutoka miaka mitatu hadi kumi ili kuwezesha Halmashauri kulipa polepole?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA**  
alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Almas Athuman Maige, Mbunge wa Tabora Kaskazini, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, katika bajeti ya mwaka wa fedha 2015/2016, Halmashauri ya Wilaya ya Tabora/Uyui ilitenga shilingi milioni 174.6 kwa ajili ya ununuzi wa nyumba tatu za watumishi ambazo zimejengwa na Shirika la Nyumba la NHC ili watumishi wa Halmashauri hiyo wahamie Isikizya yalipo Makao Makuu ya Halmashauri. Vilevile katika mwaka wa fedha 2016/2017, zimetengwa shilingi milioni 150 kutokana na mapato ya ndani kwa ajili ya ununuzi wa nyumba zaidi za watumishi.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa kifungu 14 (1) cha Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa, Sura 290, Mamlaka za Serikali za Mitaa zimepewa mamlaka ya kukopa katika taasisi mbalimbali za ndani au kuingia mikataba ya

manunuzi baada ya kupata kibali cha Waziri mwenye dhamana. Hata hivyo, katika kufanya hivyo Halmashauri zinapaswa kuzingatia uwezo uliopo katika kurejesha mkopo husika. Hivyo, Halmashauri inashauriwa kununua nyumba za NHC kwa kuzingatia uwezo uliopo katika bajeti iliyotengwa kwa mwaka 2016/2017.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Maige, swali la nyongeza.

**MHE. ALMAS A. MAIGE:** Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kuniruhusu niulize maswali mawili ya nyongeza. Kwa kuwa uwezo wa kifedha wa Halmashauri ya Tabora ni mdogo sana na haiwezi kununua nyumba hizo zote kwa ajili ya mahitaji ya wafanyakazi wake. Je, Serikali inaweza kuidhamini Halmashauri ya Uyui ili iweze kukopa kwa muda mrefu kutoka Shirika la Nyumba?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwa kuwa Halmashauri ya Uyui ni mpya bado na ina changamoto nyingi sana, je, Serikali haioni umuhimu wa kuibeba Halmashauri hii ili iweze kutatua matatizo yake au changamoto ambazo zinaikabili na hasa tatizo hili la nyumba?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:** Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza Shirika la Nyumba limejenga pale nyumba za kutosha takribani nyumba 49 kama sikosei na katika bajeti ya mwaka huu wameweza kutoa gharama za ujenzi wa nyumba tatu. Suala la kuidhamini, kwa sababu Serikali ikidhamini lazima kuwe na utaratibu wa kurejesha na Mheshimiwa Mbunge alifika ofisini kwangu na timu yake na kwa *analysis* ya mapato yao ya ndani hata kama wakikopa zile nyumba watahitaji siyo miaka mitatu takribani miaka 10 ili kurejesha mkopo huo, kwa hivyo, hili ni suala la *negotiation* kati ya Halmashauri na Shirika la nyumba.

Mheshimiwa Naibu Spika, Shirika la Nyumba lilikuwa linasema kwamba, ni lazima iwe ndani ya miaka mitatu lakini ukiangalia uwezo wa Halmashauri ya Uyui kulipa katika miaka mitatu haiwezekani *unless otherwise* wakubaliane kulipa ndani ya miaka kumi. Kama wakikubaliana ndani ya miaka kumi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI haitosita kuangalia jinsi gani itafanya ili watumishi wale waweze kupata nyumba. Hata hivyo, lazima Halmashauri hii iangalie jinsi gani itaweza kulipa lakini ndani ya miaka mitatu kwa Uyui hawawezi kulipa lile deni.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala zima la kuibeba Halmashauri hii, naomba niseme wazi, jukumu letu kubwa ni kuhakikisha Halmashauri zote zinafanya kazi vizuri. Japo changamoto ya bajeti ni kubwa lakini tunaendelea na harakati mbalimbali za kukamilisha majengo yaliyokuwepo pale Uyui ili Halmashauri



mpya ya Uyui ifike muda sasa isimame vizuri, watumishi wote wapate mazingira rafiki ya kufanya kazi na wananchi wapate huduma.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Augustino Masele.

**MHE. AUGUSTINO M. MASELE:** Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi hii ili na mimi niweze kuuliza swali moja dogo la nyongeza kwa Mheshimiwa Naibu Waziri.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa matatizo ya nyumba za watumishi katika Makao Makuu ya Wilaya ya Uyui yanafanana kabisa na yale matatizo ya watumishi wa Wilaya ya Mbogwe na tayari Serikali imeshatoa shilingi milioni 45 kwa ajili ya kujenga nyumba za watumishi lakini nyumba hizo mpaka sasa hivi hazijakamilika. Je, Serikali iko tayari sasa kuongezea pesa ili nyumba za watumishi hao ziweze kukamilika?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:** Mheshimiwa Naibu Spika, katika suala la Mbogwe alilolisema, nadhani wiki iliyopita nilikuwa natoa tathmini ya Halmashauri mbalimbali mpya zilizopatiwa mgao wa shilingi bilioni mbili, milioni mia moja na arobaini kila moja, zingine zilipatiwa kati ya shilingi milioni mia tano mpaka shilingi milioni mia nane na hamsini na katika mchakato ule Mbogwe ipo.

Mheshimiwa Naibu Spika, jukumu letu kubwa ni nini? Kwa sababu bajeti imeshatengwa, jukumu la Serikali katika mwaka huu wa fedha ni kuhakikisha kwamba tunakusanya mapato ya kutosha kama tunavyofanya sasa ili mradi bajeti tulizozitenga tuweze kuzielekeza maeneo husika ili maeneo hayo ujenzi uweze kufanyika na likiwemo eneo lake la Mbogwe. Kwa hiyo, eneo lake la Mbogwe tumelishalizingumza katika bajeti yetu ya mwaka huu wa fedha.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Martha Mlata.

**MHE. MARTHA M. MLATA:** Mheshimiwa Naibu Spika ahsante. Wilaya mpya ya Mkalama pamoja na kwamba ilitengewa fedha kwa ajili ya kujenga Ofisi ya Halmashauri ya Wilaya hiyo, fedha hizo zimeonekana hazitoshi kwa sababu nyingi zimeenda kulipa tu fidia na hivyo kushindwa kuendelea kujenga ofisi hiyo. Naomba Mheshimiwa Naibu Waziri atuambie wako tayari sasa kuongezea fedha Halmashauri hiyo ili iondokane na adha ya kupanga majengo?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:** Mheshimiwa Naibu Spika, Wilaya mpya ya Mkalama katika orodha yangu ya zile Halmashauri nilizozitungumza ni miongoni mwa Halmashauri ambayo imo kwenye orodha. Jukumu letu sisi Wabunge kwa umoja wetu tuhakikishe bajeti ya Serikali inapita na tutaiomba sasa Wizara ya Fedha bajeti tuliyoipanga mwaka huu iweze kupatikana ili Mkalama kama tulivyoipangia bajeti katika mwaka huu iweze kupata fedha, ujenzi uweze kuendelea ile Halmashauri iweze kusimama vizuri. Kwa hiyo, Mkalama ni miongoni mwa Wilaya ambazo tunaenda kuzifanyia kazi katika mwaka huu wa fedha.

**NAIBU SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na swali linalofuata.

Na. 381

**Sera ya Serikali ya Kujenga Zahanati kila Kijiji na Kituo cha Afya kila Kata**

**MHE. RASHID M. CHUACHUA** aliuliza:-

Sera ya Serikali ya kujenga zahanati kwa kila kijiji na kituo cha afya kwa kila kata haijatekelezwa vyema katika Jimbo la Masasi ambapo hakuna kata yenye kituo cha afya cha Serikali na zahanati zilizopo ni saba tu:-

(a) Je, ni lini Serikali itakamilisha ujenzi wa zahanati na vituo vya afya katika kata 14 za Jimbo la Masasi?

(b) Je, Serikali inaweza kukiri kuwa kuna haja ya kuzipandisha hadhi Zahanati za Chisegu, Mumbaka na Mwenge Mtapika ili ziwe na vituo vya afya na hatimaye kuipunguzia mzigo Hospitali ya Mkomaindo pamoja na kusogeza huduma kwa jamii?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA** alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Rashid Mohamed Chuachua, Mbunge wa Masasi Mjini, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, ujenzi wa zahanati kila kijiji, vituo vya afya kila kata na hospitali kila wilaya unafanywa na Halmashauri kwa kushirikisha nguvu za wananchi kupitia Mpango wa Fursa na Vikwazo kwa Maendeleo (O&OD - *Opportunity and Obstacle to Development*). Kazi hii inafanyika kwa

awamu katika Halmashauri zote, kulingana na bajeti iliyotengwa kila mwaka. Halmashauri ya Wilaya ya Masasi katika mwaka wa fedha 2015/2016 imeweka kipaumbele katika ujenzi wa zahanati ya Namatunu, Makarango, Mtaa wa Silabu ambao unaendelea. Aidha, katika bajeti ya mwaka wa fedha wa 2016/2017 zimetengwa shilingi milioni 70 kwa ajili ya umaliziaji wa zahanati hizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ofisi ya Rais, TAMISEMI kwa kushirikiana na Wizara ya Afya na Maendeleo ya Jamii, Wazee na Watoto, inafanya tathmini ya miradi ya zahanati na vituo vya afya ambavyo havijakamilika pamoja ili kubaini vijiji na hata ambazo hazina miundombinu hiyo ili kujua gharama halisi zinazohitajika kumaliza miradi hiyo au kuanza ujenzi mpya.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu kupandisha zahanati kuwa vituo vya afya, Halmashauri imeshauriwa kuanzisha mchakato huo kupitia vikao na kuwasilisha mapendekezo hayo, Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto ili kupata kibali.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Rashid Mohamed Chuachua swali la nyongeza.

**MHE. RASHID M. CHUACHUA:** Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, naomba kuuliza maswali mawili ya nyongeza kama ifuatavyo. Swali la kwanza, mwaka 2014 baadhi ya watumishi wa hospitali ya Mkomaindo walifanya ubadhirifu wa shilingi milioni 29 za dawa. Je, Serikali imechukua hatua gani mpaka sasa?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwa kuwa Jimbo la Masasi linakabiliwa na uhaba mkubwa sana wa watumishi wa huduma ya afya takribani watumishi 400. Je, Serikali haioni kwamba suala hili linapaswa kuchukuliwa kuwa ni la dharura ili watumishi hawa wapelekwe haraka iwezekanavyo katika Jimbo la Masasi? *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:** Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nikiri wazi miongoni mwa maeneo ambayo nilitembelea ilikuwa ni Masasi nikiwa na Mbunge huyu na pale nilibaini changamoto kubwa na nilitoa maagizo mbalimbali. Hata hivyo, hivi sasa Ofisi yetu ya Rais, TAMISEMI, inafanya mchakato mpana siyo kuhusu suala la madaktari peke yake au idara ya afya peke yake kwa sababu kuna tatizo kubwa katika maeneo mengi.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumeunda timu hapa si muda mrefu itakuwa kule *site* vizuri ili kubaini upungufu wote siyo Masasi Mjini hali kadhalika na Masasi Vijiji. Tuna ripoti inayoonesha kwamba hali ya afya ya pale siyo sawasawa hasa kutokana na baadhi ya Wakuu wa Idara kushindwa kutimiza wajibu wao. Kwa hiyo, naomba nimweleze Mheshimiwa Mbunge kwamba jambo hili tumekuwa *serious* nalo na tunaenda kulifanyia kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, siku tutakayokuja kuwachukulia hatua baadhi ya watendaji wazembe, tunaomba sana Waheshimiwa Wabunge waache kuleta vi-memo kwamba yule ni ndugu yangu, tutakwenda kuwashughulikia wale wanaoharibu fedha za Serikali na kwa hili tuko *serious* sana na wala hatuna masihara. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika suala la watumishi, Waziri wa Afya alishasema hapa mchakato unaendelea. Nimelisema jibu hili mara kadhaa, eneo hili la Masasi nimefika na nimeona mwenyewe Hospitali yetu ya Mkomaindo pale changamoto ni kubwa ikiwa ni pamoja na zahanati zetu, tutajitahidi kwa kadri iwezekanavyo katika watu ambao wanaajiriwa hivi sasa, Masasi itapewa kipaumbele kupunguza tatizo hili kubwa la watumishi katika eneo hilo.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Moshi Kakoso.

**MHE. MOSHI S. KAKOSO:** Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Jimbo la Mpanda Vijijini ni jimbo ambalo lina kata 16, kati ya hizo tatu tu ndizo ambazo zina vituo vya afya. Napenda kumuuliza swali Naibu Waziri, ni lini itajenga vituo vya afya katika Kata ya Mnyagala, Kasekese, Mpanda Ndogo, Tongwe, Bulamata, Ilangu, Ipwaga na Katuma?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli Jimbo la Mheshimiwa Kakoso lina tatizo kubwa sana na ukiangalia ni jimbo ambalo zamani lilikuwa likigawanyika na bahati mbaya *resources* zao zimekuwa ni changamoto kubwa. Siyo tatizo la zahanati tu lakini hata suala zima la *ambulance* wana tatizo, hilo nalifahamu vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mchakato wetu hivi sasa na Wabunge ni mashahidi, wafanye *reference* kutoka katika Halmashauri zao, tumetuma barua kutoka TAMISEMI kuwaelekeza wabainishe changamoto za miundombinu hasa katika zahanati na vituo vya afya na kuwapa maelekezo jinsi Serikali

inavyojipanga katika mkakati mpana wa kutatua tatizo la afya hasa katika suala zima la ujenzi wa zahanati.

Mheshimiwa Naibu Spika, imani yangu kubwa ni kwamba Mkurugenzi wa Jimbo la Mheshimiwa Kakoso na Madiwani watakuwa wanafanya harakati hizo kubainisha ili Serikali iweze kujipanga kwa kuwa na mpango mpana wa kutatua tatizo la ukosefu wa vituo vya afya katika nchi yetu. Kwa hiyo, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Kakoso kwamba sasa hivi yuko Bungeni lakini waraka uko kule na watu wako *sife* hivi sasa kubainisha changamoto hizo kwa ajili ya mpango mpana wa Serikali ili kutatua tatizo hilo.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Richard Mbogo.

**MHE. RICHARD P. MBOGO:** Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru. Kwa kuwa tatizo la Masasi linafanana na Jimbo la Nsimbo na sasa hivi taasisi nyingi za Serikali zina masalia ya fedha, mojawapo ikiwa ni Tume ya Taifa ya Uchaguzi imerudisha shilingi bilioni 12. Je, Serikali ina mpango gani wa hizi fedha zinazobakia katika bajeti hii ya 2015/2016 katika moja ya Majimbo kutuletea kujenga vituo vya afya na zahanati kama Jimbo la Nsimbo? *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:** Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu mpango wa Serikali kuhusu pesa zinazobakia, kwanza naomba nimjulishie kwamba hizi pesa kubakia ni kutokana na uongozi mzuri wa Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli. Kwa mara ya kwanza tunaona fedha zinarudishwa Serikalini kutatua matatizo ya wananchi. Naomba nilipongeze na Bunge lako hili kuhakikisha zile pesa zinarudi Serikalini na sisi Wabunge wote tutapata madawati. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, siwezi kusema kwamba pesa zilizorudi zitaenda Nsimbo, isipokuwa kwa mtazamo mpana wa Mheshimiwa Rais ataangalia jinsi gani ya kutatua changamoto za wananchi katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania hasa katika ajenda kubwa ya kubana matumizi na kuwapelekea wananchi huduma ya msingi. Kwa hiyo, nadhani tunaangalia kwa ukubwa wake, lakini Rais ataelekeza vizuri nini cha kufanya katika nchi yetu, kipaumbele ni nini ili wananchi wapate huduma bora.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Massare.

**MHE. YAHAYA O. MASSARE:** Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kuniona. Naomba nimuulize swali dogo tu Mheshimiwa Waziri. Kwa kuwa swali la msingi linafanana sana na Jimbo langu la Manyoni Magharibi ambapo kuna zahanati tatu tu. Je, ni lini Serikali itaanza kujenga vituo vya afya katika Kata za

Idodyandole, Aghondi, Sanjaranda, Majengo, Tambuka Reli, Kitaraka, Mgandu, Kalangali, Mwamagembe na Ipande? (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:** Mheshimiwa Naibu Spika, nafahamu Jimbo la Mheshimiwa Mbunge ni sehemu ambazo zimegawanyika na wana changamoto ya *resources* lakini suala la ujenzi wa hizi zahanati kama nilivyosema ajenda yetu ileile. Bahati mbaya mwaka huu tulikuwa na mchakato mpana wa vikao vyetu vya Bunge na vikao vya bajeti vya Halmashauri havijaenda vizuri, lakini niwaombe tunapoanza Bunge hili la Awamu ya Tano sisi Wabunge tuwe ndiyo wa kwanza kubainisha vipaumbele vya maeneo yetu na ujenzi huu wa zahanati maana yake unaanzia kwetu sisi, Mbunge unaangalia *priority* yako iko katika maeneo gani.

Mheshimiwa Naibu Spika, imani yangu kubwa ni kwamba, michakato ile itakapoanza katika vikao vyetu ikifika Ofisi ya Rais, TAMISEMI, jukumu letu ni kusukuma sasa mambo haya yaweze kwenda vizuri. Najua wazi kwamba Mheshimiwa Mbunge wangu wa Manyoni ni kweli ana changamoto kubwa, lakini namuahidi kwamba mwaka huu ni wa kwanza tulikuwa na changamoto kubwa sana lakini mwaka unaokuja tutakaa pamoja; kama Wabunge tutakuwa katika mikutano yetu katika Halmashauri na sisi Ofisi ya TAMISEMI tutashirikiana vizuri zaidi kuhakikisha wananchi wanapata huduma ya afya hususani kupata zahanati na vituo vya afya katika maeneo hayo aliyoyaeleza. (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Tunaendelea na Wizara ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi. Mheshimiwa Margaret Simwanza Sitta, Mbunge wa Urambo, sasa aulize swali lake.

Na. 382

### **Matatizo yanayowapata Wakulima wa Tumbaku**

**MHE. MARGARET S. SITTA** aliuliza:-

Baadhi ya mambo ambayo yanamkosesha mkulima wa tumbaku mapato stahiki ni pamoja na tozo za pembejeo zinazoingizwa nchini na kuzifanya kuwa ghali, kuwepo wanunuzi wachache wa tumbaku na hivyo kudumaza ushindani wa bei na uwezo mdogo wa kifedha wa Bodi ya Tumbaku:-

(a) Je, Serikali imefikia hatua gani katika kuondoa utitiri wa tozo za pembejeo?

(b) Je, hadi sasa Serikali imevutia wanunuzi wangapi kutoka China na kwingineko?

(c) Je, kuanzia msimu wa 2016/2017 Serikali imeiongezea Bodi ya Tumbaku kiasi gani cha fedha katika bajeti yake ili iendeshe masoko ya tumbaku kwa ufanisi?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI** alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Margaret Simwanza Sitta, Mbunge wa Urambo, lenye sehemu (a), (b) na (c), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na bei kubwa ya pembejeo za kilimo, mifugo na uvuvi, Serikali imeunda Timu ya Kitaifa kupitia kodi na tozo mbalimbali katika pembejeo hizi ili kuona uwezekano wa kuzipunguza au kuziondoa kabisa. Kazi hii itakapokamilika, wananchi watafahamishwa.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kupitia Bodi ya Tumbaku bado inaendelea na mazungumzo na baadhi ya wanunuzi wa tumbaku kutoka China na Kampuni ya *Sunshine* kutoka China imeonesha nia ya kuwekeza katika ununuzi wa tumbaku nchini na imeshakamilisha taratibu zote hapa nchini. Kwa sasa kampuni hii inafuatilia kibali cha kuingiza tumbaku ya Tanzania nchini China. Katika hatua nyingine ya kuongeza ushindani katika soko la tumbaku, kampuni ya *Japan Tobacco International* imeanza ununuzi wa tumbaku msimu uliopita na imeongeza ushindani katika biashara ya tumbaku.

(c) Mheshimiwa Naibu Spika, kutokana na ufinyu wa bajeti, Bodi ya Tumbaku imekuwa ikipata fedha kidogo kutoka Serikalini ambazo hazikidhi mahitaji ya Bodi kuendesha shughuli zake ikiwa ni pamoja na zoezi muhimu la masoko. Kutokana na hali hiyo, msimu wa mwaka 2014/2015, wadau walichangia uendeshaji wa masoko ya tumbaku, lakini kwa sasa Bodi ya Tumbaku inatumia fedha zinazotokana na ada ya *export permit* inayolipwa na makampuni ya usafirishaji tumbaku nje ambayo ni asilimia 0.025 ya thamani ya tumbaku inayosafirishwa. Fedha hizi kwa sasa ndizo zinazosaidia Bodi kuendesha shughuli zake ikiwa ni pamoja na jukumu la kuendesha masoko.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Margaret Sitta swali la nyongeza.

**MHE. MARGARET S. SITTA:** Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuuliza maswali mawili ya nyongeza, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri kama ifuatavyo:-



Mheshimiwa Naibu Spika, la kwanza, masoko ya tumbaku yanayumba au kwa lugha nyepesi yanasuasua kutokana na uwezo mdogo wa kifedha wa Bodi ya Tumbaku ambayo ndiyo inapaswa kulipa wale ma-classifiers wanaopanga tumbaku lakini pia na kuajiri ma-classifiers. Je, Serikali katika mwaka huu wa fedha 2016/2017, imeiongezea Bodi ya Tumbaku kiasi gani ili ifanye kazi ipasavyo masoko yaende kama inavyopaswa?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, Serikali inafahamu kwamba makato mbalimbali yako kwenye pembejeo lakini pia katika bei anayopangiwa mkulima kodi ni nyingi. Lini Serikali itakuja hapa na orodha ya kodi ambazo zimeondolewa ili mkulima apate mapato anayostahili? (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba masoko ya tumbaku yanayumba na siyo kwamba yanayumba Tanzania peke yake bali yanayumba dunia nzima mahali tumbaku inakozalishwa kwa sababu ya bei ya tumbaku kidunia imeshuka. Kwa hivyo, hilo jambo linasababisha hata soko letu hapa ndani na lenyewe liyumbe hivyo hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sababu kubwa ni hiyo, lakini sababu zingine ni hizi za kwetu za ndani kama hivyo Bodi yenyewe kutokuwa na pesa za kutosha kuendesha shughuli zake kikamilifu. Ndiyo maana mwaka wa fedha uliopita pamoja na kwamba walikuwa wanapata ruzuku ya Serikali kuendesha Bodi yao, ukaanzishwa huo ushuru kwa wanaosafirisha nje tumbaku ili kuisaidia kukidhi mahitaji yake.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika swali lake la pili kwamba kodi ni nyingi ni kweli kodi ni nyingi kama nilivyosema katika jibu langu la msingi. Ndiyo maana Serikali imechukua hatua hii ya kuunda Kamati ya Makatibu Wakuu wapitie hizi kodi za mazao yote siyo zao la tumbaku peke yake ili kuona zile kodi ambazo ni kero na ambazo zinaweza zikafutwa au kuondolewa mara moja ziondolewe na zile ambazo zitakuwa zinaathiri bajeti za Halmashauri zetu au Serikali Kuu basi hizi zitakuja kufutwa katika mwaka wa fedha ujao.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Mtuka.

**MHE. DANIEL E. MTUKA:** Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Naomba na mimi kuuliza swali la nyongeza. Kwa kuwa wakulima wa eneo langu Manyoni Mashariki eneo la Makuru, Heka na Mkwese wana kilio kikubwa sana cha mapunjo ya bei ya tumbaku kutokana na hawa wapangaji wa madaraja (classifiers) kutokuwa waaminifu na pia kutokana na utitiri/wingi wa madaraja



ya tumbaku, yapo 72. Waziri anatoa tamko gani kusimamia hawa *classifiers* vizuri kwa maana ya kutoa elimu kwa wakulima?

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pili, ni lini Serikali...

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Mtuka swali la nyongeza huwa ni moja, Mheshimiwa Waziri.

**MHE. DANIEL E. MTUKA:** Naomba majibu tafadhali.

**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli wako *classifiers* ambao siyo waaminifu, lakini katika kumwajiri mtu huwezi ukajua mara moja kwamba huyu siyo mwaminifu ni mpaka pale anapoingia kazini ndiyo tabia zake za hovy hovy zinaanza kuonekana.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali na Wizara ilichokifanya sasa hivi ipo katika utaratibu na imekwishatoa idhini au kibali cha ajira kwa Bodi ya Tumbaku iajiri *classifiers* wengine 35 katika mwaka huu wa fedha unaokwisha ili kuongeza idadi ya *classifiers* hawa wafike kwenye maeneo mbalimbali. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, moja ya jambo ambalo limekuwa linasababisha kufanya vitu ambavyo siyo vya kiadilifu katika kukagua madaraja ya tumbaku ni kwa sababu *classifier* wanakuwa wachache, anahitajika maeneo mengi kwa hivyo anaanza kutumia ule uhaba wao kufanya mambo ya kuomba kitu hiki au kingine. Kwa maana hiyo, hawa watakapokuwa wameajiriwa tunatarajia kwamba angalau hilo zoezi la kutambua madaraja ya tumbaku litakwenda bila vikwazo au tabia hizo za kuomba rushwa kwa wenye tumbaku.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Innocent Bilakwate.

**MHE. INNOCENT S. BILAKWATE:** Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Kama lilivyo swali la msingi, naomba kumuuliza Mheshimiwa Waziri swali la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Rais wakati yupo kwenye kampeni aliahidi kuondoa tozo mbalimbali ambazo zinamdidimiza mkulima wa kahawa. Mpaka sasa Serikali bado haijaondoa hizo tozo. Je, Serikali ipo tayari kuwaruhusu wananchi wale wanaolima kahawa waweze kuuza kahawa sehemu nyingine ambapo watapata bei nzuri?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli Mheshimiwa Rais wakati wa kampeni aliwaahidi Watanzania kwamba huu msururu wa kodi utatafutiwa utaratibu wa kuziondoa zile ambazo hazistahili kutozwa au zenye kuleta kero kwa wananchi. Pamoja na nia hiyo nzuri ya Mheshimiwa Rais bado mazao haya tunayahitaji hapa nchini. Serikali hii imeweka kipaumbele cha kuwa nchi ya viwanda na hivi viwanda vitahitaji malighafi ipatikane hapa hapa nchini.

Mheshimiwa Naibu Spika, hivyo, halitakuwa jambo la busara leo tukisema kwa sababu tuna tatizo hili la kodi ndogo ndogo zenye kero, basi tuachie malighafi kwa ajili ya viwanda vyetu ianze kuuzwa nje. Utaratibu tunaoufanya ni kuchukua hatua za dharura kuhakikisha kwamba bei zinakuwa nzuri na masoko yanakuwa mazuri ili kutowapa shida wananchi wakati wa kuuza mazao yao.

**NAIBU SPIKA:** Tunaendelea, Mheshimiwa Sevelina Mwijage, Mbunge wa Viti Maalum, swali lake litaulizwa na Mheshimiwa Oliver Semuguruka.

Na. 383

**Serikali Kuwasaidia Wakulima.**

**MHE. OLIVER D. SEMUGURUKA (K.n.y MHE. SAVELINA S. MWIJAGE)** aliuliza:-

Pamoja na Serikali kuwa na mipango mizuri kwa wananchi wake lakini mipango hiyo baadhi yake haitekelezwi; wakulima wengi nchini wanalima bila ya kuwa na elimu ya kilimo na hivyo kushindwa kulima baadhi ya mazao ya biashara na chakula kama vile ndizi, kahawa, mahindi, maharage, karanga na kadhalika:-

(a) Je, Serikali itawasaidiaje wakulima hao ili wanufaike na kilimo pamoja na mazao yao kwa chakula na biashara?

(b) Je, Serikali ina mipango gani juu ya utoaji wa elimu kwa wakulima ili wafaidike na kilimo chao?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**WAZIRI WA KILIMO MIFUGO NA UVUVI** alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Savelina Silvanus Mwijage, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inatambua umuhimu wa kutoa elimu kwa wakulima ili kuongeza uzalishaji na tija kwa mazao wanayoyalima. Hatua mbalimbali zinachukuliwa kuhakikisha wakulima wanapata elimu ya kutosha. Mathalani mwaka 2006, Wizara yangu ilianzisha mpango wa kuimarisha huduma za ugani baada ya kubaini kuwa walikuwemo Maafisa Ugani 3,379 tu ukilinganisha na mahitaji ya Maafisa Ugani 15,022.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali ilichukua hatua kwa kuwasomesha vijana wengi zaidi kwenye vyuo vya kilimo na kuajiri Maafisa Ugani 5,377 na hivyo kufanya jumla ya wataalam kuwa 8,756 kwa sasa ambao wanaendelea kutoa elimu ya kanuni za kilimo bora kwa wakulima. Hata hivyo, bado kuna upungufu wa Maafisa Ugani 6,266 ambao Serikali itaendelea kuajiri kadri fedha itakapokuwa inapatikana.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kwa kushirikiana na Halmashauri za Wilaya inaendelea kueneza matumizi ya Vyuo vya Rasilimali za Kilimo vya Kata (*Ward Agricultural Resource Centers*) ambapo jumla ya vituo 322 vimejengwa katika halmashauri 106 kwenye mikoa 20. Kati ya hivyo, vituo 224 vimekamilika na vinafanya kazi ya kutoa mafunzo kwa wakulima na wafugaji, mashamba ya majaribio, kutoa huduma kwa wafugaji na matumizi ya zana za kilimo.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile Wizara inaandaa na kurusha vipindi vya redio kuhusu kanuni za kilimo bora kupitia Redio ya Shirika la Utangazaji la Taifa (*TBC*). Mwaka wa 2015/2016 jumla ya vipindi 122 vilirushwa ambapo vipindi 52 vilirushwa kupitia *TBC* Taifa na vipindi 70 vilirushwa kupitia redio binafsi za jamii. Maonesho ya kilimo yanayofanyika kila mwaka kitaifa na katika kanda mbalimbali za kilimo hutumika kama njia mojawapo ya kuwapatia wakulima elimu ya kanuni za kilimo bora.

Mheshimiwa Naibu Spika, kupitia Bunge lako Tukufu, naomba kuchukua nafasi hii kuziomba Halmashauri zote nchini kukamilisha, kuviwezesha na kuvisimamia Vituo vya Rasilimali za Kilimo vya Kata ili viweze kutoa huduma za kanuni za kilimo bora kwa wakulima kwa mazao mbalimbali wanayoyazalisha.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Semuguruka swali la nyongeza.

**MHE. OLIVER D. SEMUGURUKA:** Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Naomba nimuulize Mheshimiwa Waziri maswali mawili ya nyongeza. Kwa kuwa sababu kubwa ya ukosefu wa elimu kwa wakulima ni uchache wa Maafisa Ugani. Je, Serikali ina mpango gani wa kuajiri Maafisa Ugani kwa kila kijiji? (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, swali langu la pili, kwa kuwa wakulima wa kahawa hupeleka kahawa zao nchi jirani kufuata bei nzuri. Je, Serikali ina

mpango gani kuongeza bei ya kahawa ili wananchi hawa wasipeleke nchi jirani? (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kama nilivyojibu katika swali la msingi kwamba tuna upungufu wa Maafisa Ugani 6,022, hii ni idadi kubwa. Vilevile kama nilivyosema katika jibu langu la msingi ni kwamba Serikali inasomesha Maafisa Ugani hawa zaidi sasa katika vyo vyetu ili kukabiliana na huu uhaba ambao upo na vibali vya kuwaajiri vinaendelea kutolewa. Kwa hivyo, hivyo hivyo tunakwenda kukabiliana na huo upungufu na nina uhakika baada ya miaka michache ijayo kama nia ilivyo ya Serikali na Mheshimiwa Mbunge, kila kijiji kitakuwa na Maafisa Ugani wanaotakiwa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu swala la kahawa kuruhusiwa kuuzwa nje ya nchi, nikijibu swali lililotangulia nimesema kwamba kahawa hatutakubali iende nje kwa sababu tunavyo viwanda vya kuhudumiwa hapa hapa nchini. Hii kahawa bei yake itakuwa nzuri tukiondokana na msururu wa kodi hizo ndogo ndogo zilizopo.

Mheshimiwa Naibu Spika, zao la kahawa leo tunapozungumza hapa lina kodi 26, ni kodi nyingi sana na ndiyo maana tunafanya sasa uchambuzi ndani ya Serikali ili kuona hizo kodi ambazo kwa kweli zinastahili kuondolewa, ziondolewe ili kuwapa wakulima unafuu. Kwa sababu kodi zikitozwa wanunuzi hawalipi wao, zinahamishiwa kwa muuzaji wa kahawa ambaye ni mkulima. Kwa hivyo, tukizipunguza hata kwa wanunuzi na watu wengine, mwisho wa siku atakayenufaika ni mkulima kwa sababu kodi hizo zitakuwa zimepungua na bei ya kahawa zitakuwa zimepanda.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Mgumba kule nyuma.

**MHE. OMARY T. MGUMBA:** Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa mazao mengi ya biashara tunategemea sana soko la nje ambalo lina ushindani mkubwa kuzingatia nchi nyingi zinalima mazao hayo na wakati mwingine wakulima wanalima kutokana na mazoea. Je, Serikali ina mpango gani wa kuanzisha Kitengo cha Utafiti wa Masoko hayo ili kujua mahitaji halisi ya soko la dunia kuliko kama sasa ufuta umeshuka mpaka Sh.1,500 kutoka bei ya mwaka jana ya Sh. 3,000? Nataka kujua tu Serikali ina mpango gani wa kuanzisha Kitengo hicho cha Utafiti wa Masoko Ulimwenguni ili kutoa habari nchini kwa wakulima kulima mazao kutokana mahitaji ya soko badala ya kulima mazao kwa mazoea.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli mazao yetu mengi kwa sasa bado yanategemea masoko ya nchi za nje, lakini naomba nimfahamisha Mheshimiwa Mbunge kwamba takribani kila zao kubwa la biashara linalo Bodi na hizo zina Vitengo vya Utafiti wa Masoko. Kwa hivyo, labda tu tutumie nafasi hii kuvikumbusha hivyo vitengo kwamba wanao wajibu wa kufanya huo utafiti na kufikisha habari wanayoipata kwa wakulima.

Mheshimiwa Naibu Spika, tatizo hapa ninaloliona ni pale ambapo bodi na hivyo vitengo wanapokuwa na habari kuhusu soko kuanguka au kupanda wakaacha kufikisha habari hiyo kwa wadau wao ambao ni wakulima. Kwa hivyo, niwakumbushe tu katika bodi na taasisi hizi zinazohusika na utafiti wahakikishe kwamba hicho wanachokibaini na kukijua kuhusu masoko ya haya mazao basi kwa haraka iwezekanavyo wafikishe habari hiyo kwa wahusika kwa maana ya wakulima na wafanyabiashara wa mazao hayo. *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Tunaendelea. Mheshimiwa Dkt. Faustine Engerbert Ndugulile, Mbunge wa Kigamboni, sasa aulize swali lake.

**MHE. DKT. FAUSTINE E. NDUGULILE:** Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kupata fursa ya kuuliza swali. Naomba sasa swali langu na.384 lijibiwe na Waziri mpya kabisa wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Ndugulile, naamini hutakuwa na maswali ya nyongeza, huyu ni Waziri mpya. *(Kicheko)*

Na. 384

### **Kuondoa Changamoto Zinazowakabili Wavuvi**

**MHE. DKT. FAUSTINE E. NDUGULILE** aliuliza:-

Sekta ya Uvuvi hapa Tanzania inaajiri wananchi wengi lakini wavuvi hawanufaiki kutokana na changamoto mbalimbali:-

(a) Je, Serikali ina mpango gani wa kupitia mlundikano wa leseni kwani kuna aina nyingi sana za leseni, kwa mfano, leseni ya chombo, leseni ya mvuvi, leseni ya aina ya samaki, leseni ya eneo la uvuvi na kadhalika?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kuwawezesha wavuvi nyenzo za uvuvi ili waondokane na uvuvi haramu?

(c) Je, Serikali ina mpango gani wa kuanzisha viwanda vya kuongeza thamani ya mazao ya uvuvi?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI** alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Faustine Ndugulile, Mbunge wa Kigamboni, lenye sehemu (a), (b) na (c), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nikiri kwamba ni kweli sekta ya uvuvi ina wananchi wengi wanaojihusisha na uvuvi moja kwa moja na wengine wanaojihusisha na shuguli mbalimbali za sekta hii ya uvuvi. Sekta ya Uvuvi husimamiwa na Sheria ya Uvuvi Na. 22 na Kanuni za Uvuvi za mwaka 2009. Kwa mujibu wa sheria hii, kuna leseni ya chombo, leseni ya uvuvi na leseni ya aina ya samaki.

Pia Mamlaka ya Kusimamia Usafiri wa Majini na Nchi Kavu (*SUMATRA*) nao hutoa cheti cha usalama wa chombo. Aidha, Jeshi la Zima Moto na Uokoaji linataka kila chombo cha uvuvi kiwe na chombo cha kuzimia moto (*fire extinguisher*). Pia Mamlaka za Mtaa (Serikali za Mitaa) nazo zimetunga sheria ndogo ndogo kuhusiana na masuala ya uvuvi kama njia mojawapo ya kuongeza mapato katika maeneo yao. Hata hivyo, kwa sasa Serikali inapitia upya leseni na tozo zenye kero kwa wananchi ili kuona uwezekano wa kuzipunguza au kuzifuta ili kuwanufaisha wavuvi. (*Makofi*)

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imekuwa ikitoa elimu mara kwa mara kwa wavuvi juu ya athari zitokanazo na uvuvi haramu hususani kwa kutumia mabomu, sumu na zana zisizoruhusiwa kisheria. Aidha, Serikali imefuta Kodi ya Ongezeko la Thamani (*VAT*) kwenye injini za kupachika (*outboard engines*), nyuzi za kushonea nyavu (*twines*), nyavu za uvuvi na vifungashio ili kupunguza gharama za zana na vyombo vya uvuvi.

Serikali inaendelea kuhamasisha sekta binafsi kuwekeza katika ujenzi wa viwanda vya nyavu na zana za uvuvi ambapo hadi sasa viwanda viwili vya kutengeneza nyavu vya *Imara Fishnet* (Dar es Salaam) na *Fanaka Fishnet* (Mwanza) na viwanda vinne vya kutengeneza boti za kisasa vya *Yutch Club*, *Sam and Anzai Company Limited*, *Seahorse Company Limited* vya Dar es Salaam na *Pasiansi Songoro Marine* (Mwanza) vimekwishajengwa.

Vilevile Serikali imeanzisha utaratibu wa kuwawezesha wavuvi wadogo wadogo ambapo jumla ya shilingi milioni 400 zilitolewa kama ruzuku ya zana za uvuvi na Serikali ilichangia asilimia 40 na mvuvi alichangia asilimia 60 na kupitia utaratibu huu injini za boti 73,000 zilinunuliwa.

(c) Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inaendelea kuhamasisha sekta binafsi kuanzisha viwanda vya kusindika samaki na mazao ya uvuvi ili kuyaongezea thamani mazao hayo. Jumla ya maghala 84 ya kuhifadhi mazao ya uvuvi na viwanda 48 vya kuchakata mazao ya uvuvi vimejengwa. Viwanda hivyo vipo katika maeneo yafuatayo: Ukanda wa Pwani kuna viwanda 36; Ziwa Victoria kuna viwanda 11 na Ziwa Tanganyika kuna kiwanda kimoja. Pia Serikali imeendelea kutoa elimu kuhusu njia bora za uchakataji na uhifadhi wa samaki na mazao yake kwa viwanda na maghala hayo ili kulinda soko la ndani na nje ya nchi.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Ndugulile swali la nyongeza.

**MHE. DKT. FAUSTINE E. NDUGULILE:** Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa majibu ya Mheshimiwa Waziri, nataka kumuuliza maswali madogo mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Serikali haijawekeza kikamilifu katika sekta ya uvuvi na kwa kuwa Mheshimiwa Waziri amekiri kwamba kodi zinazotowwa wavuvi ni nyingi sana na zisizokuwa na mpangilio. Nataka nitolee mfano wa Mafia ambapo Wilaya hiyo imesema kwamba kila boti itakayokuwa inaingia pale inatowwa shilingi milioni tano; *whether* wamevua au hawajavua. Je, Serikali itakuwa tayari katika bajeti ijayo kutuletea majibu ya kina katika *Finance Act* kuhakikisha kwamba kodi hizi zote zimehuishwa na zile kodi ambazo ni kero kufutwa? Swali la kwanza hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, katika ardhi ya Kigamboni tulikuwa na taasisi inaitwa *TAFICO (Tanzania Fishing Company)* ina majengo na ilikuwa inafanya kazi ya uvuvi pale Kigamboni. Majengo yale yapo pale mpaka sasa hivi hayafanyi kazi yoyote. Je, Serikali itakuwa tayari kubadilisha majengo ya taasisi ile kuwa kiwanda cha kuchakata samaki ili kuongeza ajira na kuongeza thamani ya mazao ya bahari? (*Makofi*)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI:** Mheshimiwa Naibu Spika, hizi kodi kama nilivyosema kwenye maswali yaliyotangulia na katika swali hili, zipo nyingi na kwa kweli Mheshimiwa Rais alikwishatoa maelekezo kwamba ni lazima zipitiwe upya na hizo ambazo zinastahili kuondolewa kwa sababu zina kero mbalimbali ziondolewe siyo kwenye mazao ya uvuvi peke yake, lakini kama



nilivyosema awali hata kwenye mazao ya kilimo pia. Kwa hivyo, kodi zile ambazo zitaondolewa na zisiwe na madhara yoyote ya kibajeti baada ya ile Kamati kukamilisha kazi yake zitaondolewa na zile ambazo zitakuwa na madhara ya kibajeti hizo zitasubiri sasa utaratibu wa bajeti ya mwaka ujao wa fedha. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, swali lake la pili ni wazo na mimi nalichukua, nitakwenda kuzungumza na wenzangu katika Wizara na Serikali kuona pendekezo hili la Mheshimiwa Dkt. Ndugulile linaweza kutekelezwa namna gani. (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Ally Keissy.

**MHE. ALLY M. KEISSY:** Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana. Katika Ziwa Tanganyika tuna Halmashauri tano na kila Halmashauri ina *licence* yake na mvuvi anakata *licence*, lakini anapotaka kuhama kwenda Halmashauri nyingine hata kama *licence* yake haijakwisha muda lazima alipie *licence* upya kwenye Halmashauri anayokwenda. Je, ni lini Serikali itaondoa kero hii kwa wavuvi?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kama nilivyosema hapo awali kwamba ziko tozo ambazo zimekuwa ni chanzo cha mapato ya Halmashauri mbalimbali na moja ya vyanzo hivi vya mapato kwa Halmashauri zetu ni leseni. Bahati mbaya sana kwa kanuni tulizonazo na Sheria ya Uvuvi iliyopo leseni hizi za Halmashauri zimekuwa za maeneo ya Halmashauri husika yaani hazihamishiki na ndiyo maana kumekuwa na huu usumbufu kwa wavuvi kwamba leseni zinazotolewa na Halmashauri ya Sikonge haiwezi kwenda kutumika katika Halmashauri ya Urambo, hili ndilo limekuwa changamoto. Nimpe tu faraja Mheshimiwa Mbunge kwamba hili nalo liko katika mambo ambayo yanaangaliwa na hiyo Tume ya Taifa ya Makatibu Wakuu inayopitia upya hizi kodi ambazo zimekuwa kero kwa wananchi.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Fakharia swali fupi.

**MHE. FAKHARIA SHOMAR KHAMIS:** Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kuniona. Naomba niulize swali moja tu la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa uvuvi ni kazi inayozalisha ajira hapa nchini. Je, Serikali ina mpango gani wa kujenga chuo ambacho kitasaidia kusomesha wavuvi tukaweza kupata tija katika nchi yetu? (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.



**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli uvuvi ni shughuli ambayo inahitaji ujuzi fulani kama ilivyo kilimo na shughuli nyingine zote za uzalishaji. Ili kupeleka maarifa kwa wananchi kwanza Serikali inavyo vyyuo kadhaa vya uvuvi. Vyyuo hivi vinatumika kufundisha wataalam ambao wao sasa kama Maafisa Ugani wanapelekwa katika vijiji na halmashauri zetu ili maarifa hayo waliyonayo wayafikishe kwa wavuvi mbalimbali wanaofanya shughuli hizo. Itakuwa vigumu sana wavuvi wote nchini kuwapeleka kwenye vyyuo lakini Maafisa wetu wa Ugani kwa maana ya Maafisa Uvuvi katika halmashauri zetu mbalimbali wao ndiyo wanaopaswa kufikisha maarifa ya uvuvi kwa wavuvi ili waweze kuvua kwa tija.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Kakunda.

**MHE. JOSEPH G. KAKUNDA:** Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru. Uvuvi katika bahari na katika maziwa makubwa unafanyika usiku na mchana, lakini uvuvi katika Mto Koga kule Sikonge unafanyika mchana tu usiku Serikali inakataza. Naomba kumuuliza Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, ni kwa nini Sikonge tu ndiko uvuvi unakatazwa usiku wakati ndiyo kuna samaki wengi? Ahsante sana.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

**WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI:** Mheshimiwa Naibu Spika, Sikonge nimekaa miaka mitano kama Mkuu wa Wilaya na kwa hivyo hiki anachokisema nakifahamu vizuri sana. Ni kweli kwamba uvuvi katika mito na mto huo bahati mbaya eneo ambalo uvuvi unafanyika ni ndani ya hifadhi. Kwa hivyo, ili kuzuia shughuli ambazo si za kivuvi wakati wa usiku ndiyo maana imepigwa marufuku kufanya uvuvi usiku katika eneo hilo. Pia katika Mto huo Koga uvuvi pia unafanywa kwa msimu, wakati ule ambako shughuli za uwindaji katika hifadhi hiyo haziruhusiwi na uvuvi pia unazuiwa ili kutoa nafasi kwa samaki kuzaliana kwa ajili ya msimu unaofuata.

**NAIBU SPIKA:** Waheshimiwa tunaendelea na Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, Mheshimiwa Zubeda Hassan Sakuru, Mbunge wa Viti Maalum, swali lake litaulizwa na Mheshimiwa Halima Bulembo.

Na. 385

### **Utoaji wa Hati za Kusafiria Kiholela**

**MHE. HALIMA A. BULEMBO (K.n.y. MHE. ZUBEDA H. SAKURU)** aliuliza:-

Kumekuwa na ongezeko kubwa la matukio ya kihalifu nchini yanayohusishwa pia na upatikanaji wa hati za kusafiria zaidi ya moja zinazotolewa hapa Tanzania kwa baadhi ya wahalifu kiholela:-

Je, Serikali inachukua hatua gani katika udhibiti wa utoaji hati za kusafiria kiholela?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi.

**NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI** alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Zubeda Hassan Sakuru, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kupitia Idara ya Uhamiaji hutoa Pasipoti na Hati za Kusafiria kwa raia yeyote wa Tanzania kwa mujibu wa Sheria ya Pasipoti na Hati za Kusafiria Na. 2 ya mwaka 2002 ili mradi amekidhi matakwa ya sheria hiyo. Pasipoti na Hati za Kusafiria hazitolewi kiholela kwa wahalifu kama Mheshimiwa Mbunge alivyouliza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kabla ya kutolewa Pasipoti au Hati ya Kusafiria, Idara ya Uhamiaji hufanya uchunguzi wa kujiridhisha kama mwombaji ni raia wa Tanzania na kama hana makosa kihalifu. Serikali kupitia Idara ya Uhamiaji huchukua hatua zifuatazo ili kudhibiti utoaji holela wa Pasipoti pamoja na Hati za Kusafiria:-

(i) Kuwasiliana na idara mbalimbali ili kujiridhisha nyaraka zilizoambatishwa kwenye ombi la Pasipoti au Hati za Kusafiria mfano *RITA*;

(ii) Kuchukua hatua za kisheria na za kinidhamu kwa watumishi wanaobainika kujihusisha katika utoaji wa Pasipoti au Hati za Kusafiria kwa kukiuka sheria, kanuni na taratibu;

(iii) Kuweka masharti katika utoaji wa Hati za Kusafiria kwa mwombaji aliyeibiwa au kupoteza Hati za Kusafiria;

(iv) Kuwachukulia hatua za kisheria waombaji wa Pasipoti wanaotumia njia za udanganyifu;

(v) Kutuma taarifa za Pasipoti zilizopotea au kuibiwa kwenye Shirika la Polisi la Kimataifa (*Interpol*) ili kuwakamata wahusika;

(vi) Kuimarisha mfumo wa utunzaji wa kumbukumbu na takwimu za Watanzania walioomba na kupewa Pasipoti Makao Makuu ya Uhamiaji; na

(vii) Kuweka mfumo wa kielektroniki wa utoaji Pasipoti ili kuweza kutambua watu kwa usahihi na kuondokana na tatizo la kughushiwa kwa Pasipoti.

Mheshimiwa Naibu Spika, Idara ya Uhamiaji pia hufuta Pasipoti za watu ambao wamepatikana na hatia za makosa ya biashara ya madawa ya kulevyo, utakatishaji fedha, usafirishaji haramu wa binadamu, vitendo vya kigaidi au hata shughuli yeyote haramu kwa mujibu wa Sheria ya Pasipoti na Hati ya Kusafiria Na. 20 ya mwaka 2002.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Halima Bulembo swali la nyongeza.

**MHE. HALIMA A. BULEMBO:** Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa kuna raia wa kigeni ambao wamekuwa wakitumia udhaifu wa mfumo wa hati za kusafiria na kuwawezesha kusafiri kinyume cha utaratibu na kuwawezesha kutenda makosa kwa kigezo cha Utanzania. Mheshimiwa Waziri amekiri kwamba wanapatikana lakini hatujajua wala hatujawahi kusikia ni hatua gani ambazo zimekuwa zikichukuliwa. Je, Serikali imewachukulia hatua gani maafisa hawa wanaojihusisha na utoaji wa hati hizo? (*Makofi*)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi.

**NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI:** Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na Maafisa Uhamiaji ambao wanajihusisha na ukiukwaji wa taratibu wamekuwa wakichukuliwa hatua mbalimbali. Miongoni mwa hatua hizo ni kuwafukuza kazi pamoja na kuwashtaki. Hata hivyo, naomba nichukue fursa hii kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba tupo katika hatua za mwisho za ukamilishwaji wa uanzishwaji wa Mahakama ya Kijeshi katika Idara ya Uhamiaji kama ilivyo katika majeshi mengine ikiwemo Polisi ili kuweza kuwa na utaratibu wa uchukuaji wa hatua hizo kwa haraka.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naamini kabisa pale mchakato huo utakapokuwa umekamilika, basi tutaweza kufanya kazi hiyo kwa ufanisi zaidi. Kwa wale ambao tumekuwa tukiona mazingira tu yanaashiria utendaji mbovu

au ukiukwaji wa sheria ikiwemo rushwa bila ya kupata ushahidi tumekuwa tukichukua hatua mbalimbali ikiwemo kuwahamisha katika vituo vyao vya kazi.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Boniphace Getere.

**MHE. BONIPHACE M. GETERE:** Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kuniona. Kwa kuwa kwa siku hizi za karibuni Watanzania wameshuhudia mauaji ya kutisha katika Mikoa ya Mwanza na Tanga. Je, Serikali ina mkakati gani wa dhati wa kuzuia mauaji haya?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi.

**NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI:** Mheshimiwa Naibu Spika, suala hili lina majibu mapana sana kwa sababu linagusa vyombo kadhaa vilivyo chini ya Wizara ya Mambo ya Ndani na hususan Jeshi la Polisi. Kwa sababu swali la msingi linahusu Idara ya Uhamiaji, naomba nilijibu kwa mtazamo wa Idara ya Uhamiaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande wa Idara ya Uhamiaji suala la udhibiti wa uhalifu nchini inajikita zaidi katika kuhakikisha tunadhhibiti uingiaji wa wahamiaji haramu nchini ambao mara nyingi wamekuwa wakihusishwa na kuongeza wimbi la uhalifu katika nchi yetu kwa kuingiza silaha pamoja na kujihusisha na vitendo mbalimbali vya uhalifu.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kufanya hivyo, tumeandaa mkakati kabambe ambao utahakikisha kwamba unadhhibiti vipenyo vyote vilivyopo mipakani. Mpaka sasa hivi tumefanya uhakiki katika baadhi ya mikoa na kubaini zaidi ya vipenyo 280 na bado tunaendelea katika baadhi ya mikoa ambayo hatujakamilisha.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunatafuta fedha ili tuweze kufanya hiyo kazi ya kudhibiti mipaka yetu ili tuweze kuzuia hawa wahamiaji haramu wasiweze kuingia katika nchi yetu. Hata hivyo, tumekuwa tukifanya kazi kubwa sana ya kuhakikisha kwamba tunawakamata wahamiaji haramu na kuwachukulia hatua zinazostahiki kwa kufanya misako katika maeneo mbalimbali nchini. Tumefanya kazi hiyo kwa mafanikio makubwa sana na wahamiaji haramu wengi tayari wameshakamatwa na wameshachukuliwa hatua za kisheria kwa kipindi kifupi tangu Serikali ya Awamu ya Tano ilivyolingia madarakani.

**NAIBU SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Nishati na Madini, Mheshimiwa Dkt. Raphael Masunga Chegeni, Mbunge wa Busega aulize swali lake.

Na. 186

**Kusuasua kwa Mradi wa REA II – Jimbo la Busega**

**MHE. DKT. RAPHAEL M. CHEGENI** aliuliza:-

Mradi wa *REA II* ulitarajia kuvipatia umeme vijiji vyote vya Jimbo la Busega na kumekuwepo na kusuasua kwa utekelezaji wa mradi huo jimboni humo:-

(a) Je, mpaka sasa ni vijiji vingapi vimepatiwa umeme kupitia mradi huo?

(b) Je, ni lini vijiji vilivyobaki vitapatiwa umeme?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI** alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nishati na Madini, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Raphael Masunga Chegeni, Mbunge wa Busega, lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, jumla ya vijiji 13 vimepatiwa umeme katika Jimbo la Busega kupitia mradi kabambe wa *REA Awamu ya II* unaoendelea kutekelezwa hivi sasa. Mradi huu utakamilika mwishoni mwa mwezi Juni, 2016 ambapo vijiji vyote 18 vitapatiwa umeme.

Mheshimiwa Naibu Spika, kazi ya kupeleka umeme Wilaya ya Busega inayotekelezwa na Mkandarasi *Sengerema Engineering Group* inajumuisha ujenzi wa njia ya umeme ya msongo wa kilovoti 33 yenye urefu wa kilometa 91.6; ujenzi wa njia ya umeme wa msongo wa kilovoti 0.4 yenye urefu wa kilometa 52; ufungaji wa transfoma 33 za ukubwa mbalimbali pamoja na kuwaunganishia umeme wateja 932.

Mheshimiwa Naibu Spika, mradi umekamilika kwa asilimia 94 ambapo ujenzi wa njia ya umeme wa msongo wa kilovoti 33 umekamilika kwa asilimia 97; ujenzi wa njia ya msongo wa kilovoti 0.4 umekamilika kwa asilimia 93 na transfoma 18 zimefungwa. Wateja 420 wameunganishiwa umeme. Kazi hii itagharimu jumla ya shilingi bilioni 4.88.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, vijiji ambavyo havikujumuishwa katika mradi kabambe wa *REA Awamu ya II* vitapatiwa umeme katika Mradi wa *REA Awamu ya III* utakaoanza mwezi Julai, 2016. Kazi ya kupeleka umeme katika maeneo hayo itajumuisha ujenzi wa njia ya msongo wa kilovoti 33 yenye urefu

wa kilometa 68; ujenzi wa njia ya umeme ya kilovoti 0.4 yenye urefu wa kilometa 198; na ufungaji wa transfoma 19 za ukubwa mbalimbali. Pamoja na kazi hizo pia wateja 6,096 wataunganishiwa umeme. Kazi hii itagharimu shilingi bilioni 8.6.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Raphael Chegeni swali la nyongeza.

**MHE. DKT. RAPHAEL M. CHEGENI:** Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri sana ya Mheshimiwa Naibu Waziri, napenda niipongeze Serikali kupitia Mradi huu wa REA I, II na III. Kwa kuwa kuna Kata ya Badugu yenye vijiji vya Mwaniga, Manala, Badugu yenyewe na Busani mpaka leo wanaona nguzo za umeme zimepita tu, lakini hawajapewa transfoma. Je, Mheshimiwa Waziri ananihakikishia kwamba vijiji hivi vitapata umeme sasa kuanzia Julai?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwa kuwa vijiji vya Nyakaboja vilivyoko kwenye njia kuu ya kwenda Musoma, Vijiji vya Mngasa, Kalago na Lukungu ambako kuna kituo cha afya mpaka leo hakuna umeme. Je, Mheshimiwa Waziri vilevile atanihakikisha kwamba vijiji hivi ambavyo vinatoa na huduma za Hospitali ya Lukungu pamoja na Hoteli ya *Serenity* na *Speke Bay* ambazo zinaingiza mapato kwa nchi hii, vitapatiwa umeme?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI:** Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na Kata ya Badugu kupatiwa umeme, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba vijiji vyote vya Kata ya Badugu, kama anavyojua Mheshimiwa mwenyewe ni kwamba maeneo yote ya Nyamikoma, Nyakaboja, Nyakungula pamoja na yale yote ambayo yanaunganishwa Kata ya Badugu yatapatiwa umeme kwenye awamu hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, vijiji vya Kata ya Badugu ambavyo vimebaki ambavyo vinajumuisha maeneo ya Nyamanara, Nyamikoma, Nyazikungura pamoja na maeneo mengine ya Lamadi yatapatiwa umeme kwenye transfoma itakayofungwa kuanzia Julai, 2016.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali lake la pili kuhusu umeme kwa vijiji ambavyo vinaunganisha hospitali ya Lukungu pamoja na hoteli ya *Serenity* iliyopo Lamadi, nimhakikishie Mheshimiwa Dkt. Chegeni kwamba vijiji vyote vilivyobaki ambavyo ni vijiji 16 vitapatiwa umeme. Awamu ya kwanza ya REA kwenye Jimbo la Busega tulipeleka vijiji 22 na katika Awamu ya II ya REA kwenye Jimbo hilo hilo la Busega tumepoleka vijiji 18 na Awamu ya III ya REA kwenye Jimbo hilo hilo tunapeleka vijiji 19 vyote vilivyobaki. Vijiji hivyo ni pamoja na Ng'wanangi, Ng'wanale, Vijiji vya Lamadi vilivyobaki vyote vitawaka umeme kwenye Jimbo la Busega.

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Dkt. Shukuru Kawambwa.

**MHE. DKT. SHUKURU J. KAWAMBWA:** Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali moja la nyongeza. Kwa kuwa changamoto za Jimbo la Busega zinafanana na zile za Jimbo langu la Bagamoyo, vijiji viwili, Kijiji cha Kongo na Kijiji cha Kondo ambavyo vilikuwa ndani ya mradi wa Umeme Vijijini, Awamu ya II ambapo mpaka hivi sasa havijaanza kuwekewa umeme. Naomba Mheshimiwa Waziri aniambie kuna mkakati gani wa kuwezesha vijiji hivi kuwekewa umeme kabla ya mwaka huu wa fedha kumalizika?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa katika Jimbo la Mheshimiwa Kawambwa kuna vijiji 12 vimebaki ambavyo nataka tu kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge kwamba vijiji vyote 12 vilivyobaki tumeviingiza kwenye REA Awamu ya III.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kijiji cha Kondo pamoja na maeneo ya jirani ambayo ameyataja ni maeneo ambayo yataanza kuwashwa baada ya Julai. Mwezi wa Septemba na Oktoba kati ya vijiji ambavyo vitawashwa umeme kwenye Jimbo la Bagamoyo ni pamoja na Kijiji cha Kondo ambacho amekitaja Mheshimiwa Mbunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge na namshukuru sana Mheshimiwa Dkt. Kawambwa ameendelea kufuatilia sana mahitaji ya wananchi wa Bagamoyo kuhakikisha kwamba vijiji vyote na kwa vile viko karibu na Dar es Salaam vinapata umeme wa uhakika.

Nimhakikishie Mheshimiwa Dkt. Kawambwa umeme atakaoupata kwenye Vijiji vya Kondo na maeneo ya jirani utakuwa ni umeme ambao utaunganishwa na kilovoti 400 ambao utakuwa haukatiki mara kwa mara.

**NAIBU SPIKA:** Ngoja nihamie kambi mbadala, Mheshimiwa Papian.

**MHE. EMMANUEL P. JOHN:** Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kutuona, kambi mbadala tuko wachache lakini tunajipanga kukuletea orodha yetu upange Baraza la Mawaziri vizuri hapo. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri ya Waziri, lakini napenda kuuliza swali la nyongeza. Wilaya ya Kiteto tuna Kata za Songambe, Magungu, Dongo, Raiseli na Sunya zenye jumla ya vijiji karibu 21. Vijiji hivi vyote



vilipangiwa kwenye Awamu ya II ya REA. Napenda kuuliza, ni lini tutapatiwa umeme katika awamu hii ili maeneo hayo yaweze kuwa na umeme? Ahsante.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI:** Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali moja la nyongeza la Mheshimiwa Papian, Mbunge wa Kiteto, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza, niruhusu tu nisahihishe kidogo alichosema Mheshimiwa Mbunge, vijiji vilivyobaki siyo 21, tunakuongezea, viko 22 Mheshimiwa Mbunge. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, napenda sasa nijibu kwamba vijiji vyote ambavyo amevitaja vya Songambe, Dongo, Raiseli pamoja na Sunga vitapata umeme kwenye REA Awamu ya Tatu inayoanza mwezi Julai. (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** swali fupi Mheshimiwa Cosato Chumi.

**MHE. COSATO D. CHUMI:** Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kuniona. Kwa kuwa nguzo nyingi za umeme katika nchi hii zinatoka Sao Hill huko kwetu Mafinga ambako pia kuna Kata ya Sao Hill yenye vijiji vya Sao Hill na Mtula. Je, Serikali iko tayari kuenzi Kijiji cha Sao Hill na maeneo jirani ambayo mpaka leo hakuna umeme kwa kufanya upendeleo maalum wa kupatiwa kwa kuwa huko ndiko zinakotoka nguzo?

**MBUNGE FULANI:** Kweli.

**NAIBU SPIKA:** Kwenye miti mingi? Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa eneo la Mafinga linazalisha nguzo nyingi hapa nchini. Wala hakuna haja ya kuwa na upendeleo kwa sababu vijiji vyake vyote vimo kwenye REA Awamu ya III. Eneo la Sao Hill alilosema liko REA Awamu ya Tatu lakini mpaka eneo la Isalanavu pia liko kwenye REA Awamu ya III. Kwa hiyo, maeneo yake yote yatapata umeme kwenye REA Awamu ya III. (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Ahsante. Tunaendelea, Mheshimiwa Josephat Sinkamba Kandege, Mbunge wa Kalambo sasa aulize swali lake.



Na. 387

### **Madini Yanayopatikana Wilaya ya Kalambo**

**MHE. JOSEPHAT S. KANDEGE** aliuliza:-

Je, ni aina gani ya madini yanapatikana ndani ya Wilaya ya Kalambo kulingana na tafiti ambazo zimekwishafanywa na Serikali?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI** alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nishati na Madini, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Joseph Sinkamba Kandege, Mbunge wa Kalambo, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kutokana na tafiti za awali zilizofanywa na Wakala wa Jiolojia Tanzania (GST) pamoja na taarifa kutoka kwa wawekezaji wanaomiliki leseni katika maeneo ya Kalambo, madini yanayopatikana ni pamoja na madini ya chuma, dhahabu, galena kwa maana ya *lead*, shaba pamoja na madini ya ujenzi. Hata hivyo, GST wanaendelea kufanya utafiti katika maeneo mbalimbali ikiwa ni pamoja na Wilaya ya Kalambo ili kubaini kama kuna madini mengine.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sasa nitumie nafasi hii kuwaomba wananchi wenye nia ya kupata taarifa kuhusu rasilimali za madini yaliyopo katika maeneo hayo, wafike katika ofisi zetu za madini pamoja na Wakala wake. Aidha, taarifa hizo zinapatikana kwenye tovuti ya Wizara, tovuti ya GST pamoja na machapisho mbalimbali ambayo yapo katika Ofisi zetu za madini.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Josephat Kandege, swali la nyongeza.

**MHE. JOSEPHAT S. KANDEGE:** Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, naomba niulize maswali mawili kama ifuatavyo:-

(a) Mpaka sasa Wizara imeweza kutoa leseni ngapi za utafiti wa madini katika Wilaya ya Kalambo?

(b) Kwa kuwa kuna taarifa kwamba kuna uwezekano mkubwa sana wa kupatikana mafuta hasa ndani ya Ziwa Tanganyika ambalo linafika mpaka Kalambo, je, Serikali imefanya jitihada gani za makusudi kuhakikisha kwamba

utafiti huu unafanyika na kukamilika ili tuweze kupata mafuta ndani ya Ziwa Tanganyika na Ziwa Rukwa kwa ujumla wake? (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini, swali la kwanza ni kama linataka takwimu kwa sababu linasema leseni ngapi? Kama unazifahamu sawa kama huzifahamu nitakupa muda ili umpatie takwimu Mheshimiwa Kandege.

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI:** Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu leseni ngapi tumetoa, eneo la Kalambo bado linafanyiwa utafiti mkubwa sana na Wakala wa Jiolojia. Mpaka sasa leseni ambazo zimeshatolewa katika eneo la Kalambo ni tano tu ambapo leseni tatu za uchimbaji ambazo zimetolewa kwa Kampuni ya *Agricultural Fast Limited* na leseni mbili zimetolewa kwa kampuni ya binafsi ambayo inaitwa *Shamze Ahmed Limited* ambazo ni za madini ya dhahabu. Hata hivyo, bado eneo hili linafanyiwa utafiti na hadi sasa kuna waombaji wengine wameomba leseni nne za uchimbaji ambao ni pamoja na Mheshimiwa Antony Chilumba ambaye ameomba leseni za utafutaji wa madini.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na suala la utafutaji wa mafuta, ni kweli kabisa eneo la Ziwa Victoria, Ziwa Natron, Eyasi na mengine mpaka Wembere bado TPDC na makampuni mengine wanafanya utafiti. Kwa eneo la Ziwa Tanganyika bado hawajagundua mafuta pamoja na gesi kwa ajili ya kufanyiwa utafiti wa kina. Bado TPDC na makampuni mengine wanafanya utafiti na wako katika hatua nzuri za kuweza kubainisha kama mafuta yanapatikana au la. Namuomba Mheshimiwa Mbunge avute subira, TPDC wanaendelea na ukaguzi ili kuona kama bado kuna mafuta maeneo ya Ziwa Tanganyika.

**NAIBU SPIKA:** Kweli hapa kazi tu, hadi takwimu za kila eneo zinajulikana. Mheshimiwa Constantine Kanyasu.(Kicheko/Makofi)

**MHE. CONSTANTINE J. KANYASU:** Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Kwa mujibu wa taarifa ya Waziri wa Fedha, moja ya sababu ambazo zinasababisha shilingi yetu kushuka ni matumizi makubwa ya fedha za kigeni na katika bidhaa ambazo zinaagizwa ni makaa ya mawe. Ni kwa nini makaa ya mawe ya Tanzania hayatumiki tunaagiza makaa ya mawe kutoka South Africa? (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI:** Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza anataka kujua kwa nini makaa ya mawe yaagizwe kutoka nje badala ya kutumika ya hapa nchini? Ni kweli kabisa, sasa hivi makaa ya mawe yanayopatikana yangeweza kupatikana kwa wingi sana pale Kiwira kwenye eneo la Kiwira lenyewe, lakini hata Kabulo. Kiwira ni kweli kabisa, kutokana na utafiti wa mwaka 2007 iko reserve ya tani milioni 30 na pale Kabulo ni tani milioni 50 lakini bado kuna maeneo mengi ya Mchuchuma na kadhalika.

Mheshimiwa Naibu Spika, hatua ilizochukuwa Serikali sasa ni kuhakikisha kwamba wawekezaji wote wanapata makaa ya mawe kwa sababu yanajitosheleza. Hata hivyo, wako wawekezaji kama Dangote alikuwa anaagiza kutoka Afrika Kusini na maeneo mengine sasa hivi tumesitisha kutoa vibali vya kumruhusu kuingiza isipokuwa tunamlazimisha aanze kutumia makaa ya mawe ya hapa. Kwa hiyo, nitumie nafasi hii kusema Serikali itaanza sasa kuchukua hatua kuhakikisha makaa ya mawe yatakayopatikana hapa yananutuliwa hapa hapa nchini. *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Malocha.

**MHE. IGNAS A. MALOCHA:** Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa kunipa nafasi niweze kuuliza swali moja dogo la nyongeza. Kumekuwa na taarifa zilizotapakaa katika mitandao ya kijamii zinazoeleza ugunduzi wa gesi aina ya helium. Je, Serikali inaweza kutueleza nini juu ya taarifa hizo, ni za kweli au ni za uongo?

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Nishati na Madini

**WAZIRI WA NISHATI NA MADINI:** Mheshimiwa Naibu Spika, ukweli ni kwamba, utafiti umefanywa na vyuo ambavyo vinatambulika duniani kimojawapo ni *Oxford* na *Durham* na wamepiga mahesabu kutokana na utafiti wa Jiofizikia uliofanywa miaka ya 80 na 90 wakafikia kiwango cha gesi ya *helium*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna tofauti hapa ya hizi gesi, *helium* inapatikana kwenye kina kifupi lakini hii gesi nyingine *methane* inapatikana kwenye kina kirefu na duniani ambaye ana *helium* nyingi ni Marekani. Kwa hiyo, gesi kule Marekani inaanza kupungua ndiyo maana na sisi tunaitafuta kwa udi na uvumba.

Mheshimiwa Naibu Spika, kilichogundulika ni kutokana na mahesabu ya huko nyuma na kinachofuata kwa miezi michache inayokuja *Helium One* ikishirikiana na watalaam wengine watafanya *drilling* ya huko Ziwa Rukwa. Hapo ni upande wa Ziwa Rukwa ndiyo imepatikana kiasi hicho *estimate* ya kwanza *54.2 billion metric cubic feet*. Hata hivyo, watachimba kule *Lake Rukwa*,

wataenda Eyasi, wataenda Natron nadhani baada ya kama mwaka mmoja hivi tutajua kwamba tunaweza kuanza kuuza *helium* duniani. Kwa hiyo, hizo ni taarifa za uhakika zinatoka chuo cha uhakika cha Oxford. (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Dokta Dalaly Peter Kafumu.

**MHE. DKT. DALALY P. KAFUMU:** Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana na nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri kuhusu utafutaji wa madini katika eneo la Kalambo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa, sasa hivi kule mitaani kuna malalamiko kwamba utafutaji umepungua sana, wawekezaji hawaji kwa sababu ambazo hazielezeki. Kwa nini Serikali sasa isichukue hatua madhubuti ili kuhakikisha kwamba utafutaji unakua na tuweze kupata migodi mingine siku za usoni? Ahsante sana.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Waziri wa Nishati na Madini.

**WAZIRI WA NISHATI NA MADINI:** Mheshimiwa Naibu Spika, msemaji ni *geologist* nilikuwa nadhani anajua jiolojia na madini duniani yanakwendaje. Hayo yaliyoko mitaani sio ya kitaalam kwamba utafiti umepungua. Ni kwamba kila baada ya miaka fulani madini yanatafutwa yanawekwa *store* yanakuwa mengi.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya vita ya kwanza, Wajerumani na Wafaransa walileta vijana wao kutafuta madini Afrika. Kufika mwaka wa sitini, madini yakawa ni mengi sana duniani ndiyo maana utafutaji ulizorota hata sekta yetu ya madini miaka ya 70, 80 ikazorota. Miaka ya 90, madini yakapungua dunia, utafutaji ukawa wa nguvu sana na Afrika ilichukuwa asilimia 30 ya bajeti ya utafutaji wa madini duniani kote.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa nimuambie Mheshimiwa Mbunge kwamba, hata China ambayo ndiyo mchimbaji na mtumiaji mkubwa wa chuma duniani vilevile amepunguza kutumia chuma na ndiyo maana unaona hata Zambia uchumi wao umeyumba kwa sababu walikuwa wanategemea sana shaba iliyokuwa inapelekwa China. Kwa hiyo, hili sio jambo la Tanzania ni kwamba dunia ina madini mengi, utumiaji wa chuma, shaba umepungua sio kwa Tanzania tu lakini utafutaji utakuja tena, hilo la kwanza.

Mheshimiwa Naibu Spika, la pili, teknolojia ya dunia inabadilika huwezi ukang'ang'ania kila siku dhahabu, chuma au shaba. Sasa hivi madini yanayotafutwa kwa wingi sana duniani ni haya nilivyosema yanayotumika kwenye simu zetu, *rare earth elements*. Madini hayo hayajapungua duniani yanatumika kwenye simu, televisheni, kwa hiyo, yanatafutwa kwa nguvu sana.

Kingine ambacho kinatafutwa madini ya kutengeneza mabetri kwa sababu hesabu inaonyesha kwamba itakapofika karibu mwaka 2040, asilimia kubwa ya magari mengi duniani yatakuwa ni yanayotumia umeme. Kwa hiyo, madini kama *graphite* na mengine ndio yanatafutwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, siyo kwamba utafutaji umepungua bali ni madini gani utafutaji wake umepungua. Sababu ni teknolojia ya dunia inabadilika na sisi Tanzania tunajielekeza kwenye madini ambayo ni adimu na ambayo yanatakiwa duniani. Ahsante.

**NAIBU SPIKA:** Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, Mheshimiwa Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mbunge wa Viti Maalum sasa aulize swali lake.

Na. 388

### **Kuanzishwa Benki ya Wanawake Mkoa wa Morogoro**

**MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA** aliuliza:-

Benki ya Wanawake ni chombo muhimu sana hasa kwa wanawake wa Tanzania:-

(a) Je, ni lini litaanzishwa tawi la Benki ya Wanawake katika Mkoa wa Morogoro ili wanawake wa Morogoro wapate kunufaika na benki yao?

(b) Je, kuna mkakati gani wa kuanzisha matawi ya Benki ya Wanawake katika Mikoa yote ya Tanzania ili wanawake waweze kukopa kwa urahisi?

**NAIBU SPIKA:** Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto.

**WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO** alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mbunge Viti Maalum, lenye vipengele (a) na (b) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Benki ya Wanawake Tanzania ilianzishwa mwaka 2009 kwa lengo kuwawezesha wanawake kiuchumi hasa kupata mikopo ya fedha yenye masharti nafuu. Hadi sasa benki hii ina matawi mawili katika Mkoa wa Dar es Salaam.

Mheshimiwa Naibu Spika, kupitia mpango mkakati wa benki wa miaka minne wa 2014-2017, benki imepanga kufungua matawi angalau matatu kwa mwaka kama mtaji utakua kama inavyotegemewa. Hata hivyo, hadi sasa benki haijaweza kufungua matawi katika mikoa mingine kwa sababu haijawa na mtaji wa kutosha.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kukabiliana na changamoto hii, benki ina mkakati wa kuuza hisa katika soko la hisa mwaka huu 2016 kwa lengo la kupata mtaji wa kutosha ili kutimiza kigezo muhimu cha kupata kibali toka Benki Kuu cha kuanzisha matawi sehemu nyingine hapa nchini ikiwemo Mkoa wa Morogoro.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, katika kuhakikisha kwamba Benki inasogeza huduma zake karibu zaidi na wananchi hususan wanawake, kuanzia mwaka 2012 benki imeshafungua vituo 89 vya kutolea mikopo na mafunzo kwa wajasiriamali katika Mikoa ya Dar es Salaam, Dodoma, Mwanza, Mbeya, Iringa, Ruvuma na Njombe. *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Christine Ishengoma, swali la nyongeza.

**MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA:** Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Licha ya kupata majibu mazuri kutoka kwa Mheshimiwa Waziri, naomba kuuliza maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza, kwa kuwa Mkoa wa Morogoro hauna hata hicho kituo cha kutolea mikopo na mafunzo ya ujasiriamali, je, kuna mikakati gani ya kuanzisha kituo hicho kwenye Mkoa wa Morogoro?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, je, kituo hicho kitaanzishwa lini? Ahsante.

**NAIBU SPIKA:** Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto.

**WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO:** Mheshimiwa Naibu Spika, katika bajeti ya 2016/2017, benki imetengewa shilingi bilioni 950. Kwa hiyo, nimuahidi kwamba katika mkoa ambao tutaupa kipaumbele ni Mkoa wa Morogoro ili tuweze kufungua dirisha la kuwawezesha wanaweke kupata mikopo. Hata hivyo, siyo katika Mkoa wa Morogoro tu tumepanga kwamba katika mwaka wa fedha wa 2016/2017 tufungue dirisha maalum ambalo litawawezesha wanawake kupata mikopo yenye riba nafuu angalau kati ya asilimia 10 mpaka 12. Kwa hiyo, hili jambo tutaweza kulianza mara tu utekelezaji wa bajeti ya 2016/2017 utakapoanza.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Azza Hillal.

**MHE. AZZA H. HAMAD:** Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi na mimi niulize swali la nyongeza. Tatizo la Benki ya Wanawake limekuwa ni kubwa katika mikoa yote, naomba kumuuliza Mheshimiwa Waziri, ni kwanini Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto isikae na kukubaliana na benki ambazo zinapatikana kwa kila mkoa kama NMB, CRDB na NBC ili waweze kuweka angalau dirisha moja kwa kila mkoa kuweza kutoa huduma hizi? *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto.

**WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO:** Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niseme kweli kwa sababu m sema kweli ni mpenzi wa Mungu. Lengo la benki lilikuwa ni kufikisha huduma za mikopo yenye riba nafuu kwa wanawake hasa walio vijijini. Katika jitihada ambazo zimefanyika hatukuweza kwa kweli kufikia lengo hilo ni lazima nikiri hilo. Nimshukuru sana Mheshimiwa Azza kwa wazo zuri tunalipokea na tayari nimeshapata baadhi ya benki ambazo ziko tayari kushirikiana na Benki ya Wanawake ili sasa tuweze kufungua dirisha la Benki ya Wanawake katika benki ambazo ziko katika mikoa na wilaya mbalimbali. Kwa hiyo, kwa kweli naamini ndani ya miezi mitatu tutaweza kuja na suluhisho maalum la kuhakikisha huduma za Benki ya Wanawake zinafika hasa kwa wanawake walio vijijini. *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Martha Umbulla.

**MHE. MARTHA J. UMBULLA:** Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana. Kwa umuhimu huohuo wa wanawake wa Mkoa wa Morogoro kupata mikopo kutoka Benki ya Wanawake, Mkoa wetu wa Manyara, wanawake wengi ni wa kutoka jamii ya wafugaji na jamii ya wafugaji hawana elimu pana ya kukopa katika vyombo vya benki hasa tutakapokuwa tumefikiwa na Benki ya Wanawake. Je, Wizara ina mkakati gani kuhakikisha kwamba inaandaa mafunzo ya ujasiriamali pamoja na elimu ya uelewa ili wanawake wa jamii ya kifugaji nao waweze kunufaika na Benki ya Wanawake? *(Makofi)*

**NAIBU SPIKA:** Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto.

**WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO:** Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba tuna changamoto ya kuwafikia wanawake ambao wako katika jamii za wafugaji lakini pia wanawake wenye ulemavu. Kwa hiyo, ni jambo ambalo tayari nimeshatoa maelekezo kwa Benki ya Wanawake kwamba wakati tunapotoa huduma zetu pia lazima tuwe na huduma maalum kwa wanawake walio pembezoni ikiwemo walio katika jamii za wafugaji. Pia nimeshatoa maelekezo kwa Benki ya Wanawake, tuwe na



huduma mahsusi kwa ajili ya wanawake wenye ulemavu na nataka kumthibitisha Mheshimiwa Umbulla na Waheshimiwa Wabunge wanawake wengine ili msiweze kusimama tena kuuliza maswali ya nyongeza kwamba kuwawezesha wanawake kiuchumi ndiyo kipaumbele cha Serikali ya Awamu ya Tano, tunapozungumzia masuala ya usawa wa jinsia, tutajikita tu katika kuwawezesha wanawake kiuchumi.

Mheshimiwa Naibu Spika, hii imetokea kutokana na takwimu ambazo tunazo kwamba, kwa mfano wanawake ambao wanatumia huduma mbalimbali za benki ni asilimia 51 ukilinganisha na wanaume wanaotumia huduma za benki ni asilimia 63. Kwa hiyo, Mheshimiwa Makamu wa Rais, Mama Samia Suluhu Hassan, kwa sababu ni Mjumbe wa *High Level Panel on Women's Economic Empowerment* (Jukwa la Kimataifa la Kuwawezesha Wanawake Kiuchumi), ameanzisha jitihada mahsusi za kuhakikisha kwamba wanawake wa Tanzania hasa walio vijijini wanafungua akaunti katika benki mbalimbali nchini, ameanza na akaunti inayoitwa *Malaika Account*. Lengo la Mama Samia pia ni kutoa elimu kwa wanawake ili waweze kujua masuala mbalimbali ya ujasiriamali na kauli mbiu yake anasema 'usinipe samaki nipe nyavu na elimu ili niweze kuvua'. Kwa hiyo, tunampongeza sana Mheshimiwa Mama Samia Suluhu Hassan, tunaamini kupitia yeye tutaweza kuwafikia wanawake mbalimbali hasa walio vijijini. (Makofi)

**NAIBU SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa kipindi cha maswali na majibu. Ninayo matangazo kadhaa kabla hatujaendelea.

Tangazo la kwanza linahusu wageni waliopo Bungeni asubuhi hii, tunaanza na wageni wa Waheshimiwa Wabunge. Tunao wageni 21 wa Mheshimiwa Doto Biteko ambao ni Makatibu na Wahazini wa Chama cha Walimu Tanzania, wilaya na mikoa mbalimbali nchini wakiongozwa na Ndugu Joseph Raphael. Karibuni sana. (Makofi)

Tunao pia wageni watano wa Mheshimiwa Bupe Nelson Mwakang'ata ambao ni wanafunzi wa Chuo Kikuu cha Dodoma wanaotokea Mkoa wa Rukwa. Karibuni sana. (Makofi)

Tunao pia wageni wanne wa Mheshimiwa Oscar Mukasa kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma kilichopo Mkoani Dodoma na kati ya hao, wawili ni watoto wake ambao ni Ndugu Irene Oscar na Orida Oscar, sijui wamekaa upande gani. Makatibu muwe mnatusaidia hawa watu tukiwatangaza humu wakiwa hawajafika tunakuwa tunarudiarudia matangazo. (Makofi)



Wageni 11 wa Mheshimiwa Angeline Mabula, Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi ambao ni Makatibu wa Chama cha Walimu kutoka wilaya mbalimbali nchini wakiongozwa na Ndugu Leonida Lubala ambaye ni dada wa Mheshimiwa Angeline Mabula. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wawili wa Mheshimiwa Jitu Soni ambao ni viongozi kutoka *Community Banks Association of Tanzania*. *(Makofi)*

Wageni saba wa Mheshimiwa Boniphace Mwita Getere ambao ni mke wake na watoto wake pamoja na jamaa zake wakiongozwa na Mwalimu Bhoke Vicent Laurent ambaye ni mke wake. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunaye pia mgeni wa Mheshimiwa Zuberi Kuchauka ambaye ni shemeji yake kutoka Liwale Mkoani Lindi ambaye anaitwa Ndugu Abasi Mewile. Karibu sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni saba wa Mheshimiwa Omary Mgumba ambao ni wanafamilia yake wanaotokea Mkoani Morogoro wakiongozwa na Husna Mgumba ambaye mke wa Mheshimiwa Mgumba. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wanne wa Mheshimiwa Leah Pius, Mheshimiwa Leah Komanya sijui kama hili ndiyo jina lako la katikati maana sina uhakika. Mheshimiwa Komanya wewe ndiyo Leah Pius?

**MHE. LEAH J. KOMANYA:** Mheshimiwa Naibu Spika, siyo mimi.

**NAIBU SPIKA:** Tuna Mheshimiwa Leah Pius humu ndani? Makatibu, mtusaidie jamani, hapa imeandikwa jina, wageni wa Mheshimiwa Leah Pius, sijui Leah Pius ndiyo nani; ambao ni watumishi kutoka Mgodu wa *North Mara* uliopo Mkoa wa Mara. Wageni kutoka Mara karibuni sana. *(Makofi)*

Katibu, nitazamie jina halisi la huyo Mheshimiwa hapo.

Wageni sita wa Mheshimiwa Aeshi Hilaly ambao ni Wajumbe wa Chama cha Walimu kutoka Mkoa wa Rukwa wakiongozwa na Mwalimu Herry Mtovano. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 31 wa Mheshimiwa Joel Mwaka, huyu ni Joel Makanyaga au Joel Mwaka?

**MBUNGE FULANI:** Ndiyo huyohuyo.

**NAIBU SPIKA:** Haya. Mheshimiwa Joel Mwaka Makanyaga ambao ni viongozi wa Kata ya Zajilwa, Jimbo la Chilonwa wakiongozwa na Diwani wa Kata ya Zajilwa ambaye anaitwa Mheshimiwa Farida Maulid. Karibuni sana. *(Makofi)*

Wageni watano wa Mheshimiwa Japhet Hasunga ambao ni viongozi wa Chama cha Walimu kutoka Mbozi Mkoani Songwe wakiongozwa na Ndugu Vick Kibona ambaye ni Kaimu Katibu wa Wilaya Chama cha Walimu. Karibuni sana.

Naona tuna viongozi wengi wa Chama cha Walimu leo japokuwa wamekaa sehemu mbalimbali. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 21 wa Mheshimiwa Emmanuel Papian ambao ni walimu watatu na wanafunzi 18 wa Shule ya Msingi KCC - Kiteto kutoka Mkoa wa Manyara. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni tisa wa Mheshimiwa Venance Mwamoto ambao ni Wahazini kutoka Mkoani Iringa. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 14 wa Waheshimiwa Wabunge kutoka Mkoa wa Ruvuma ambao ni Makatibu na Waweka Hazina wa Chama cha Walimu Mkoa wa Ruvuma wakiongozwa na Ndugu Shaibu Mohamed ambaye ni Katibu wa Mkoa Chama cha Walimu. Karibuni sana viongozi wa Chama cha Walimu kutoka Ruvuma. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wanne wa Mheshimiwa Joseph Kakunda ambao ni viongozi wa CCM Kata ya Kitunda kutoka Sikonge Mkoani Tabora wakiongozwa na Ndugu Albano Maganga ambaye ni Mwenyekiti wa CCM Kata ya Kitunda. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni watatu wa Mheshimiwa Desderius John Mipata ambao ni Makatibu wa Chama cha Walimu Wilaya ya Milele, Nkasi, Nansimbo kutoka Mkoa wa Rukwa. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni waliotembelea Bunge kwa ajili ya mafunzo na hawa ni wanafunzi 41 na walimu saba kutoka Shule ya Msingi *St. Joseph Millenium* kutoka Jijini Dar es Salaam. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wanafunzi 75 kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma kilichopo Mkoani hapa, siwaoni, lakini wanafunzi 40 kutoka Chuo Kikuu cha Mzumbe Mkoani Morogoro, karibuni sana, Mheshimiwa Murad, wageni wako hao. *(Makofi)*

Tunao pia wanafunzi 50 kutoka Chuo cha Maendeleo ya Jamii kutoka Mkoani Dodoma, karibuni sana. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, hao ndiyo wageni waliotufikia asubuhi hii.

Ninalo tangazo, Mheshimiwa Mohamed Omary Mchangerwa anawatangazia Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge kuwa leo tarehe 17 Juni, 2016 kutakuwa na kikao kitakachofanyika Ukumbi wa Spika, saa 08.00 mchana, Wajumbe mnaombwa kuhudhuria bila kukosa. Ushauri Mheshimiwa Mchangerwa, kama mikutano yenu inakwenda kwa mfululizo, nadhani mnaweza kupeana taarifa saa ya kikao kwa sababu naona kila siku kuna tangazo la Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria. Kwa hiyo, nadhani kama vikao vinaendelea mnaweza tu kupeana taarifa kwenye kikao chenu kuliko kuwatangaza kila siku.

Waheshimiwa Wabunge, tangazo lingine, mnatangaziwa kwamba kesho, siku ya Jumamosi tarehe 18 Juni, 2016 kutakuwa na semina kwa Wabunge wote kuhusu masuala ya mazingira. Semina hiyo itaratibiwa na Taasisi ya *Lead Foundation* na itaanza saa 04.00 asubuhi katika Ukumbi wa Pius Msekwa, Wabunge wote mnakaribishwa.

Tangazo lingine, Waheshimiwa Wabunge mnatangaziwa kwamba siku ya kesho kutwa yaani Jumapili, tarehe 19 Juni, 2016 kutakuwa na semina kwa Wabunge wote kuhusu Muswada wa Marekebisho ya Sheria ya Ununuzi wa Umma wa mwaka 2016. Semina hiyo itaanza saa 05.00 asubuhi Ukumbi wa Pius Msekwa. Kwa hiyo, kesho kuna semina ya kuhusu mazingira, inaaza saa 04.00 asubuhi na Jumapili pia kuna semina ya kuhusu Muswada wa Sheria ya Ununuzi wa Umma itakayoanza saa 05.00 asubuhi.

Waheshimiwa Wabunge, mnatangaziwa na Mheshimiwa Shangazi ambaye ni Mratibu wa Mfuko wa Faraja kwamba Wabunge wote ambao bado hawajajiandikisha na wangependa kujiandikisha anawaomba mkajiandikishe kwake ama kwa viongozi wenzake ambao alishawatangaza hapo awali.

Tangazo lingine, Waheshimiwa Wabunge wote wa CCM mnatangaziwa kwamba leo kutakuwa na kikao cha *caucus* mara baada ya Bunge kuahirishwa asubuhi hii Ukumbi wa *White House* uliopo CCM Makao Makuu. Hapa agizo linasema wote wahudhurie. Tangazo limetoka kwa Katibu wa Wabunge wa CCM, Mheshimiwa Jasson Rweikiza.

Tangazo lingine linahusu wachezaji wa mchezo wa kuvuta kamba, wanatangaziwa kwamba siku ya Jumatatu, tarehe 20 Juni, 2016 saa 12.00 asubuhi, Uwanja wa Michezo wa Jamhuri utakuwa ndiyo mwanzo wa mazoezi wa timu hii na mnaombwa kufika bila kukosa. Kocha wenu, Mheshimiwa

Leonidas Gama, anasema siku hiyo ndiyo atakayogawa namba kwa hiyo anaomba wote mfike bila kukosa ili msikose namba. Mheshimiwa Leonidas Gama, namba yangu naomba tafadhali utaniweke. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tangazo la mwisho. Mnatangaziwa kwamba kesho saa 10.00 jioni kwenye Uwanja wa Jamhuri kutakuwa na mechi ya kirafiki katika ya *Bunge Sports Club* na *Dodoma Veterans* kwa michezo ya *football* na *netball*, wote mnaombwa kuhudhuria. Kwa hiyo, kesho saa 10.00 jioni tukimaliza semina tuelekee uwanjani kushangilia nyota wetu. Naona kiongozi wa Kambi Mbadala ananiangalia, ameleta majina hapa lakini hayo majina sitayasoma mpaka niyapitie vizuri. Waheshimiwa Wabunge, tutaendelea. Katibu.

### **MWONGOZO WA SPIKA**

**MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE:** Mwongozo wa Spika.

**NAIBU SPIKA:** Katibu, naomba usubiri. Mwongozo Mheshimiwa Lusinde.

**MHE. LIVINGSTONE J. LUSINDE:** Mheshimiwa Naibu Spika, naomba mwongozo wako nikitumia Kanuni ya 68(7), sina sababu ya kuisoma ili kuokoa muda. Naomba mwongozo wako, kuna chombo cha habari leo kimeandika kwamba Wabunge Waislamu wa UKAWA wamesusia futari wakimkimbia Dkt. Tulia. Naomba mwongozo wako kwa kuwa nina hakika kwamba futari ile hukuiandaa wewe, futari ilikuwa imeandaliwa na Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini naomba mwongozo wako kwamba wakati huu wa mfungo wa Mwezi Mtukufu wa Ramadhani ambao Waislam wanatakiwa kunyenyeke mbele za Mungu na kuwaombea wenzao msamaha na wao wakisamehewa, ni wakati wa toba na kila siku asubuhi uko pamoja na Wabunge wa UKAWA kwenye mazoezi hata leo nimekuona nao. Hivi kwa Wabunge wa UKAWA Waislamu, kwao mazoezi na Mheshimiwa Dkt. Tulia ni bora zaidi kuliko dini? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba mwongozo wako.

**NAIBU SPIKA:** Mheshimiwa Lusinde na Waheshimiwa Wabunge, nimeombwa mwongozo na Mheshimiwa Livingstone Lusinde kuhusu Wabunge wa UKAWA kusia futari ambayo iliandaliwa jana na Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Waheshimiwa Wabunge, hii Kanuni ambayo ametumia Mheshimiwa Livingstone Lusinde inasema hivi, sitaisoma yote kwa ajili ya kuokoa muda:-

“...kuomba “Mwongozo wa Spika” kuhusu jambo ambalo limetokea Bungeni mapema, ili Spika atoe ufafanuzi kama jambo hilo linaruhusiwa au haliruhusiwi...” (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, kwa mujibu wa Kanuni hii, mwongozo ninaoweza kuombwa ni wa jambo ambalo limetokea Bungeni kama leo. Kwa sababu jambo hilo halijatokea Bungeni leo hakuna mwongozo Mheshimiwa Livingstone Lusinde. Katibu! (Makofi)

## **NDG. ASIA MINJA – KATIBU MEZANI:**

### **HOJA ZA KAMATI**

#### **TAARIFA YA KAMATI YA HAKI, MAADILI NA MADARAKA YA BUNGE KUHUSU MALALAMIKO YALIYOFIKISHWA KWENYE KAMATI DHIDI YA WAHESHIMIWA WABUNGE SUSAN A.J. LYIMO (MB) NA ANATROPIA THEONEST (MB) KUTOKANA NA KUTUHUMIWA KUSEMA UONGO NA KUTOA TAARIFA AMBAZO HAZINA UKWELI BUNGENI**

**NAIBU SPIKA:** Makamu Mwenyekiti wa Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge.

**MHE. ALMAS A. MAIGE – MAKAMU MWENYEKITI WA KAMATI YA HAKI, MAADILI NA MADARAKA YA BUNGE:** Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Mwenyekiti wa Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge, Mheshimiwa Capt. Mstaafu George Mkuchika, naomba sasa nitoe taarifa ya Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge kuhusu malalamiko yaliyofikishwa kwenye Kamati dhidi ya Waheshimiwa Wabunge, Mheshimiwa Susan Lyimo na Mheshimiwa Anatropia Theonest kutokana na kutuhumiwa kusema uwongo na kutoa taarifa ambazo hazina uhakika Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nianze na utangulizi. Kwa mujibu wa Kanuni ya 4(2)(3) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, naomba kuwasilisha Mbele ya Bunge lako Tukufu Taarifa ya Kamati kuhusu shauri la Mheshimiwa Susan Lyimo na Mheshimiwa Anatropia Theonest kudaiwa kusema uwongo Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote, napenda kukushukuru wewe binafsi kwa ujasiri mkubwa ulionao katika kuliongoza Bunge letu Tukufu kwa ufanisi mkubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, mnamo tarehe 17 Mei, 2016, kwa mujibu wa Kanuni ya 4(1)(a) na (b) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016 ulipeleka malalamiko ya baadhi ya Wabunge mbele ya

Kamati ili yachunguzwe na kutoa mapendekezo yake kuhusiana na malalamiko hayo. Wabunge waliolalamika walieleza kuwa walalamikiwa walisema uongo Bungeni na kutoa taarifa ambazo hazina ukweli kinyume na Kanuni ya 63(1) na 64(1)(a) ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, Wabunge waliowasilisha malalamiko ni Mheshimiwa Hamad Yussuf Masauni, Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi aliyemlalamikia Mheshimiwa Susan Lyimo na Mheshimiwa William Lukuvi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi aliyemlalamikia Mheshimiwa Anatropia Theonest.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya maelekezo hayo, taratibu za kuanza kusikiliza shauri hili zilifanyika ikiwa ni pamoja na kuwaita mashahidi kwa hati za wito. Hati hizo zilielekeza kuwa Waheshimiwa hao walitakiwa kufika mbele ya Kamati ili kutoa ufafanuzi kuhusu malalamiko yao na Wabunge waliolalamikiwa walitakiwa kufika mbele ya Kamati ili waweze kueleza ni kwa nini wasichukuliwe hatua kwa kukiuka Kanuni ya 63(1) na 64(1)(a) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016.

Mheshimiwa Spika, taarifa ambazo zilidaiwa kuwa ni za uongo zilitolewa kwa nyakati mbalimbali katika Bunge la Kumi na Moja ambapo katika tukio la kwanza Mheshimiwa Anatropia Theonest alituhumiwa kutoa kauli katika Mkutano wa Pili wa Bunge la Kumi na Moja na matukio mengine ni katika Mkutano wa Tatu wa Bunge la Kumi na Moja unaoendelea hivi sasa.

Mheshimiwa Naibu Spika, chimbuko la shauri na malalamiko ya Mheshimiwa Hamad Yussuf Masauni, Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi dhidi ya Mheshimiwa Susan Lyimo. Mnamo tarehe 12 Mei, 2016, Mheshimiwa Hamad Yussuf Masauni aliomba mwongozo wa Spika kwa kutumia Kanuni ya 68(7) na 64(1)(a) kuhusu siku ya tarehe 11 Mei, 2016 wakati wa mjadala wa Hotuba ya Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto Mheshimiwa Susan Lyimo alisema uongo Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, akijenga hoja yake Mheshimiwa Masauni alisema kuwa Mheshimiwa Susan Lyimo alipokuwa akichangia alitoa kauli kwamba kuna magari 777 ya washawasha ya polisi yameingizwa nchini. Taarifa za uhakika alizonazo kama Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi ni kwamba magari ya washawasha yaliyonunuliwa ni 32 tu na sio 777 iliyotajwa na Mheshimiwa Susan Lyimo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Masauni aliomba mwongozo wa Kiti kwamba ni hatua gani zinaweza kuchukuliwa na Bunge kutokana na maelezo hayo ya uongo Bungeni. kwa mujibu wa Kumbukumbu Rasmi za Bunge

za tarehe 11 Mei, 2016, Mheshimiwa Susan Lyimo alinukuliwa akisema kama ifuatavyo:-

*"Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi kama akina mama kukubali hali hii iendelee na nasema hivi kwa sababu nchi hii ina uwezo, kama tuliweza kununua magari ya washawasha narudia, kama tuliweza kununua magari ya washawasha 777 ambayo ni 50 tu yalitumika kwenye uchaguzi na gari moja nime-google kwa Alibaba ambao ndiyo wanaleta magari, gari moja lina gharama ya shilingi milioni 150 mpaka milioni 400 lakini tuchukue wastani wa dola laki tatu kwa moja. Inamaana kwa magari 700 ni dola laki mbili na kumi milioni ukizipeleka kwenye hela za kitanzania ni shilingi bilioni 420, bilioni 420 kwa kata 3990 tulizonazo Tanzania nzima na ambulance, ambayo ambulance moja nime-google vilevile ambayo tena ni advance inaenda kwa shilingi milioni 105 ukigawanya ina maana kila kata hapa Tanzania ingepata ambulance. (Makofi)*

*Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tunajiuliza priorities za nchi hii ni zipi, ni afya ya mtanzania au kitu gani? Kwa sababu kama ni suala nimesema magari 77 ya washawasha yangeweza kubaki, tunazungumzia yale 700 yaliyobaki yaani yangetosha ambulance". (Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kufuatia ombi hilo la mwongozo ulioombwa na Mheshimiwa Masauni, Mheshimiwa Spika alielekeza kuwa, kwa kuwa Mheshimiwa Susan Lyimo hakuwepo ukumbini wakati mwongozo ulipoombwa, hivyo atakaporudi katika kikao cha jioni atatakiwa kufuta kauli yake au kutoa uthibitisho ndani ya Bunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kikao cha jioni cha siku hiyo tajwa, Mheshimiwa Spika alimtaka Mheshimiwa Susan Lyimo kufuta maneno aliyoyatoa au kuthibitisha kauli yake na Mheshimiwa Lyimo alionekana kuwa tayari kuthibitisha. Kwa kuwa uthibitisho wake ulielekea kuwa ungeweza kuchukua muda mrefu, Mheshimiwa Spika alimtaka Mheshimiwa Lyimo awasilishe uthibitisho wake kwa maandishi na kwamba angewasilisha uthibitisho huo kwenye Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge. Mheshimiwa Lyimo aliwasilisha uthibitisho wake wa maandishi kama alivyotakiwa na Spika.

Mheshimiwa Naibu Spika, hadidu za rejea na hoja za msingi yaani issues. Katika Waraka wa Spika wa kuleta shauri kwa Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge ulirejea Kanuni ya 4(1)(a) na (b) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari 2016. Kwa urahisi na rejea nanukuu Kanuni hiyo kama ifuatavyo:-



“4(1) Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge itatekeleza majukumu yafuatayo:-

(a) Kuchunguza na kutoa mapendekezo kuhusu masuala yote ya Haki, Kinga na Madaraka ya Bunge yatakayopelekwa na Spika.

(b) Kushughulikia mambo yanayohusu maadili ya Wabunge yatakayopelekwa na Spika”.

Mheshimiwa Naibu Spika, uchambuzi wa Kamati kuhusu malalamiko ya Mheshimiwa Hamad Yussuf Masauni dhidi ya Mheshimiwa Susan Lyimo. Kwa mujibu waraka uliowasilisha mbele ya Kamati na kwa kuzingatia maudhui yaliyo katika mamlaka ya Wabunge waliowasilisha malalamiko yao, Kamati ina jukumu la kuchunguza kwa kujiuliza hoja mbili ambazo ni:-

(a) Iwapo Mheshimiwa Susan Lyimo alisema uongo au kutoa taarifa ambazo hazina ukweli kinyume na Kanuni ya 63(1) na 64(1)(a) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016.

(b) Ikiwa hoja (a) itathibitika, ni hatua gani zinaweza kuchukuliwa kwa mujibu wa Kanuni za Bunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kufanya uchambuzi wake kuhusu suala hili, Kamati imefanya rejea zifuatazo:-

(i) Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977.

(ii) Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016

(iii) Kumbukumbu Rasmi za Bunge za Tarehe 3 Februari, 2016, tarehe 10 na 11 Mei, 2016.

(iv) Uthibitisho uliowasilishwa na Mbunge aliyetakiwa kuwasilisha uthibitisho huo.

(v) Mahojiano na Mashahidi waliofika mbele ya Kamati.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kanuni za Bunge zilizotungwa chini ya Ibara ya 89(1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, zimeweka utaratibu maalum unaopaswa kutumika kwa mambo yote yanayohusu uendeshaji wa Bunge. Miongoni mwa mambo hayo ni pamoja na kuweka Kanuni za majadiliano Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kanuni za Kudumu za Bunge zimeweka masharti kuhusu maneno au taarifa zinazoruhusu kutolewa Bungeni. Kanuni ya 63(1) na 64(1)(a) za Kanuni za Kudumu za Bunge zimekataza Mbunge yeyote kutoa taarifa au kusema uongo Bungeni na zinamtaka Mbunge kusema au kutoa taarifa ambazo ana uhakika nazo. Kwa urahisi wa rejea nanukuu Kanuni hizo kama ifuatayo:-

*"63(1) Bila kuathiri masharti ya Ibara ya 100 ya Katiba yanayolinda na kuhifadhi uhuru wa mawazo na majadiliano katika Bunge, ni marufuku kabisa kusema uongo Bungeni na kwa sababu hiyo, Mbunge yeyote anapokuwa akisema Bungeni ana wajibu wa kuhakikisha kwamba anatoa kauli au maelezo kuhusu jambo au suala ambalo yeye mwenyewe anaamini kuwa ni la kweli na siyo jambo la kubuni au la kubabaisha tu".*

*"64(1)(a) Bila kuathiri masharti ya Ibara ya 100 ya Katiba yanayolinda na kuhifadhi uhuru wa mawazo na majadiliano katika Bunge, Mbunge:-*

*(a)Hatatoa ndani ya Bunge taarifa ambazo hazina ukweli."*

Mheshimiwa Naibu Spika, mahojiano katika shauri la Mheshimiwa Hamad Masauni dhidi ya Mheshimiwa Susan Lyimo. Siku ya tarehe 31 Mei, 2016, Kamati ilipata fursa ya kumhoji Mheshimiwa Hamadi Masauni kuhusiana na malalamiko yake dhidi ya Mheshimiwa Susan Lyimo. Mheshimiwa Masauni alieleza kuwa alipokuwa akichangia mjadala wa Hotuba ya Bajeti ya Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, Mheshimiwa Susan Lyimo alieleza kuwa Serikali imenunua magari ya washawasha 777 badala ya kununua MRI na CT scanners. Mheshimiwa Masauni alieleza kuwa mchango huo ulilenga kupotosha jamii kwani Serikali haijanunua idadi hiyo ya magari ya washawasha bali magari 777 ni mpango wa Serikali wa kuboresha Jeshi la Polisi kwa kulipatia vitendea kazi ikiwemo magari. Magari 777 yanayotarajiwa kununuliwa ambapo baadhi yamekwishapokelewa ni kwa ajili ya matumizi mbalimbali ya Jeshi la Polisi na kwamba kati ya magari hayo, 32 tu ndiyo magari ya washawasha na mengine ni kwa ajili ya matumizi mbalimbali ya kipolisi ikiwemo ya operesheni za polisi, doria, zimamoto na kadhalika.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Hamad Masauni alipohojiwa kuhusu majibu yake katika swali la nyongeza lililoulizwa na Mheshimiwa Susan Lyimo kuhusu idadi hiyo ya magari ya washawasha alieleza kuwa, katika kujibu swali la nyongeza hakusema kuwa Serikali imenunua magari ya washawasha 777. Mheshimiwa Masauni alirejea Hansard ya tarehe 4 Februari, 2016 ambayo inasomeka, nanukuu:-

*"Si kweli kwamba magari ya washawasha yamenunuliwa na hayana tija. Magari ya washawasha yamenunuliwa ikiwa ni miongoni mwa ile program ya*

kununua magari 777, kwa ajili ya matumizi ya askari kwa hiyo magari hayo yanasaidia sana na bado mengine yatafika kwa ajili ya shughuli mbalimbali za polisi”.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Masauni aliieleza Kamati kuwa majibu aliyoyatoa hayaelezi kuwa Serikali imenunua magari 777 ya washawasha bali inaeleza kuwa magari hayo siyo washawasha pekee bali ni kwa ajili ya matumizi mbalimbali ya Jeshi la Polisi. Kutokana na maelezo hayo, Mheshimiwa Masauni aliieleza Kamati kuwa Mheshimiwa Susan Lyimo alisema uongo Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati ilipata fursa ya kumhoji Mheshimiwa Susan Lyimo kuhusiana na malalamiko ya Mheshimiwa Yussuf Masauni. Mheshimiwa Susan Lyimo aliieleza Kamati kuwa aliwasilisha utetezi wake kwa Spika, Kamati iliupata utetezi wake. Utetezi huo umegawanyika katika sehemu tatu ambazo ni:-

(i) Ripoti kutoka vyombo vya habari kama *Jamii Forum* na *Gazeti la Mwananchi Online*.

(ii) *Hansard* ya Bunge kuhusu majibu ya Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi Mheshimiwa *Engineer* Masauni ya tarehe 4/02/2016 alipokuwa akijibu swali ya nyongeza kuhusu ununuzi wa magari ya washawasha 777 badala ya kununua *CT-Scanners* na *MRI* pesa ambayo ingetoshwa kununua mashine hizo kwa hospitali zote za rufaa nchi nzima.

(iii) Mtandao wa Alibaba ambao ni Wakala wa Kimataifa wa kuuza bidhaa mbalimbali yakiwemo magari ya aina zote.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Susan Lyimo alipofika mbele ya Kamati alieleza kuwa katika vielelezo alivyowasilisha, pia kuna taarifa kutoka [Habarikablog.blogspot.com](http://Habarikablog.blogspot.com). Kamati ilipofanya uchambuzi wa vielelezo hivyo, ilibaini kwamba katika vielelezo hivyo hakukuwa na kielelezo cha *Mwananchi Online* bali *Mwanahalisi Online*. Aidha, katika vielelezo alivyowasilisha kwa Spika kielelezo cha [Habarikablog.blogspot.com](http://Habarikablog.blogspot.com) hakikuainishwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Susan Lyimo aliieleza Kamati kuwa alirejea Kanuni ya 63(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la 2016 kwamba Mbunge hatachukuliwa kuwa anasema uongo iwapo anafanya rejea ya habari kuhusu jambo fulani lililotangazwa au lililoandikwa na vyombo vya habari. Hivyo alisisitiza kuwa kauli alizozisema Bungeni hazikuwa za uongo kwa kuwa alifanya rejea ya vyombo vya habari alivyovitaja.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati ilijiuliza swali moja la msingi kuhusiana na shauri hili, nalo ni je, Mheshimiwa Susan Lyimo alisema uongo Bungeni kinyume na Kanuni ya 64(1) kama alivyolalamikiwa na Mheshimiwa Yussuf Masauni? Kwa mujibu wa Kanuni ya 64(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge kama ilivyonukuliwa katika taarifa hiyo, Mbunge yeyote haruhusiwi kusema uongo Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kanuni za Kudumu za Bunge hazijaeleza zipi ni habari zenye sifa ya kuwa na ukweli. Hata hivyo, Kanuni ya 63(1) inaeleza kuwa Mbunge anatakiwa kutoa Bungeni taarifa ambazo ana uhakika nazo na si za kubabaisha tu. Kwa maana nyingine Mbunge anapaswa kutoa taarifa ambazo amezifanyia utafiti na kuwa na uhakika na jambo ambalo analizungumza. Majibu ya Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi Mheshimiwa Yussuf Hamad Masauni hayaelezi kuwa Serikali imenunua magari 777 ya washawasha bali inasema magari hayo yamenunuliwa kwa ajili ya matumizi ya askari na kwa ajili ya shughuli mbalimbali za kipolisi. Aidha, Naibu Waziri ameeleza kuwa kati ya magari hayo, ni 32 tu ndiyo ya washawasha.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, katika vielelezo vyote vilivyowasilishwa na Mheshimiwa Susan Lyimo, hakuna kielelezo hata kimoja kinachothibitisha kuwa Serikali imenunua magari ya washawasha 777 jambo ambalo linadhihirisha kuwa alisema uongo Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, kutokana na maelezo hayo na kwa mujibu wa masharti ya Kanuni za Bunge, Kamati inamtia hatiani Mheshimiwa Susan Lyimo kwa kusema uongo Bungeni. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kumtia hatiani Mheshimiwa Susan Lyimo na kwa kuzingatia Kanuni ya 63(8) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati inapendekeza Mbunge huyu kupewa adhabu ifuatayo:-

Katika kupendekeza adhabu, Kamati ilizingatia kuwa Mheshimiwa Susan Lyimo ni kosa lake la kwanza na alitoa ushirikiano mzuri wa kutosha kwa Kamati pamoja na kutekeleza kikamilifu maelekezo ya Kiti cha Spika. Hata hivyo, Kamati ilizingatia pia kuwa Mheshimiwa Susan Lyimo ni mzoefu katika shughuli za Bunge na anaelewa vyema masharti ya Kanuni za Bunge, kwa msingi huo Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu likubali pendekezo la Kamati la kumsimamisha Mheshimiwa Susan Lyimo asihudhurie vikao vitano vya Bunge mfululizo kuanzia tarehe 17 Juni, 2016 hadi tarehe 24 Juni, 2016. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, chimbuko la malalamiko ya Mheshimiwa William Lukuvi dhidi ya Mheshimiwa Anatropia Theonest. Mnamo tarehe 4 Februari, 2016 Mheshimiwa William Lukuvi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi aliwasilisha katika Meza ya Spika, katika Ukumbi wa Bunge barua ya malalamiko akilalamikia kuwa mnamo 3 Februari, 2016 katika

Mkutano wa Pili, Kikao cha Saba, Bunge la Kumi na Moja wakati wa majadiliano kuhusu Kamati ya Mipango, Mheshimiwa Anatropia Theonest wakati alipokuwa akichangia kuhusu Kamati ya Mipango alisema uongo Bungeni kwa kudai kuwa yeye Mheshimiwa Lukuvi, akiwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es salaam mwaka 2011 alihusika na uporaji wa viwanja walivyopewa waathirika wa mabondeni na kwamba jambo hilo si kweli kwa kuwa mwaka 2011, Mheshimiwa Lukuvi hakuwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es Salaam bali alikuwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu, Sera, Uratibu na Bunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Lukuvi katika maombi ya mwongozo alikitaka Kiti chako kimtake Mheshimiwa Anatropia Theonest kufuta kauli yake au arekebishe kauli yake. Kwa namna moja au nyingine barua hiyo haikumfikia Spika hivyo, Mheshimiwa Lukuvi aliandika tena barua nyingine mwezi Mei, 2016 kumkumbusha kuhusu malalamiko yake ili yafanyiwe kazi. Malalamiko ya Mheshimiwa Lukuvi yanatokana na mchango wa Mheshimiwa Anatropia Theonest alipokuwa akichangia Bungeni mnamo tarehe 3 Februari, 2016 wakati wa majadiliano kuhusu Kamati ya Mipango ambapo alieleza yafuatayo:-

*“Natokea katika jiji la Dar es Salaam ambalo limekuwa na migogoro mikubwa ya ardhi. Wananchi zaidi ya kaya 16000 zimewekewa alama X kwamba, kwenye mabonde, wanaenda kubomolewa majumba yao. Zaidi ya wananchi 99,000 watakuwa ni watu wasio na makazi. Changamoto ni kwamba Serikali ilikuwepo, watendaji walikuwepo, Waziri Lukuvi ambaye alikuwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es Salaam alifanya nini wakati wote ambapo wananchi wameishi katika maeneo hayo?”*

*Mheshimiwa Mwenyekiti, nakumbuka mwaka 1998 yalitengwa maeneo ya Tegeta ili wananchi waliokuwa wanaishi mabondeni wahamie, hali kadhalika mwaka 2011 akiwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es Salaam. Wananchi wa Jimbo la Segerea, wananchi wa Ilala, wanataka viwanja vyao kwa sababu wanasema anahusika katika uporaji wa maeneo waliyopewa wananchi waliokuwa wanaishi mabondeni”.*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika malalamiko yake Mheshimiwa William Lukuvi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi alieleza kuwa tuhuma zilizotolewa na Mheshimiwa Anatropia kumhusisha na uporaji wa maeneo waliyopewa wananchi wa Jimbo la Ilala na Segerea waliokuwa wanaishi mabondeni siyo za kweli kwani mwaka 2011 alikuwa ni Waziri wa Nchi na hakuhusika katika tuhuma hizo na wakati huo hakuwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es Salaam.

Mheshimiwa Naibu Spika, hadidu za rejea na hoja za msingi yaani *issues* katika Waraka wa Spika wa kuleta shauri kwa Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge ulirejea Kanuni ya 4(1)(a) na (b) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari 2016. Kwa urahisi wa rejea, nanukuu:-

*“4(1) Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge itatekeleza majukumu yafatayo:-*

*(a) Kuchunguza na kutoa mapendekezo kuhusu masuala yote ya Haki, Kinga na Madaraka ya Bunge yatakayopelekwa na Spika;*

*(b) Kushughulikia mambo yanayohusu maadili ya Wabunge yatakayopelekwa na Spika”.*

Mheshimiwa Naibu Spika, uchambuzi wa Kamati kuhusu malalamiko ya Mheshimiwa Willam Lukuvi dhidi ya Mheshimiwa Anatropia Theonest. Kwa mujibu wa Waraka uliowasilisha mbele ya Kamati na kwa kuzingatia maudhui yaliyo katika malalamiko ya Wabunge waliowasilisha malalamiko yao Kamati inajukumu la kuchunguza kwa kujiuliza hoja mbili ambazo ni:-

(a) Iwapo Mheshimiwa Anatropia Theonest alisema uwongo au kutoa taarifa ambazo hazina ukweli kinyume na Kanuni ya 63(1) na 64(1)(a) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016; na

(b) Ikiwa hoja (a) itathibitika, ni hatua gani zinaweza kuchukuliwa kwa mujibu wa Kanuni za Bunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kufanya uchambuzi wake kuhusu suala hili, Kamati imefanya rejea zifuatazo:-

(i) Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977;

(ii) Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016;

(iii) Kumbukumbu Rasmi za Bunge za Tarehe 3 Februari, 2016, tarehe 10 na 11 Mei, 2016;

(iv) Uthibitisho uliowasilishwa na Mbunge aliyetakiwa kuwasilisha uthibitisho huo; na

(v) Mahojiano ya mashahidi waliofika mbele ya Kamati.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kanuni za Bunge zilizotungwa chini ya Ibara ya 89(1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania zimeweka utaratibu maalum unaopaswa kutumika kwa mambo yote yanayohusu uendeshaji wa Bunge. Miongoni mwa mambo hayo ni pamoja na kuweka Kanuni za majadiliano Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kanuni za Kudumu za Bunge zimeweka masharti kuhusu maneno au taarifa zinazoruhusiwa kutolewa Bungeni. Kanuni ya 63(1) na 64(1)(a) za Kanuni za Kudumu za Bunge zimekataza Mbunge yeyote kutoa taarifa au kusema uwongo Bungeni na zinamtaka Mbunge kusema au kutoa taarifa ambazo ana uhakika nazo. Kwa urahisi wa rejea nanukuu Kanuni hizo kama ifuatayo:-

*“63(1) Bila kuathiri masharti ya Ibara ya 100 ya Katiba yanayolinda na kuhifadhi uhuru wa mawazo na majadiliano katika Bunge, ni marufuku kabisa kusema uwongo Bungeni na kwa sababu hiyo, Mbunge yeyote anapokuwa akisema Bungeni ana wajibu wa kuhakikisha kwamba anatoa kauli au maelezo kuhusu jambo au suala ambalo yeye mwenyewe anaamini kuwa ni la kweli na siyo jambo la kubuni au la kubabaisha tu”.*

*“64(1)(a) Bila ya kuathiri masharti ya Ibara ya 100 ya Katiba yanayolinda na kuhifadhi uhuru wa mawazo na majadiliano katika Bunge, Mbunge:-*

*(a) Hatatoa ndani ya Bunge taarifa ambazo hazina ukweli”*

Mheshimiwa Naibu Spika, mahojiano katika shauri la Mheshimiwa William Lukuvi dhidi ya Mheshimiwa Anatropia Theonest. Mheshimiwa William Lukuvi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi alifika mbele ya Kamati Mnamo tarehe 1 Juni, 2016 kama hati yake ya wito ilivyomtaka. Baada ya kufika aliieleza Kamati kuwa Mheshimiwa Anatropia Theonest alipokuwa akichangia katika Kamati ya Mipango, alilieleza Bunge na umma wa Watanzania kuwa yeye Mheshimiwa Lukuvi alipokuwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es Salaam alihusika katika kupora viwanja vilivyokuwa vimetengwa kwa ajili ya waathirika wa mafuriko.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Lukuvi aliieleza Kamati kuwa jambo hilo si la kweli kwani mwaka 2011 yeye hakuwa Mkuu wa Mkoa bali alikuwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu, Sera, na Bunge. Aidha, Mheshimiwa Lukuvi aliieleza Kamati kuwa taarifa zilizotolewa na Mheshimiwa Anatropia si tu kwamba zilikuwa za uwongo bali zimemfedhehesha sana kwa kuhusishwa na uporaji wa viwanja vya watu wanyonge na kwamba jambo hilo limemdhaliisha mbele ya jamii kwa kudhaniwa kuwa anajihusisha na uporaji wa ardhi.



Mheshimiwa Naibu Spika, wakati wa mahojiano na Kamati Mheshimiwa Anatropia Theonest alikiri mbele ya Kamati kuwa alisema uwongo Bungeni kwa kuwa ni kweli Mheshimiwa Luvuvi hakuwa Mkuu wa Mkoa mwaka 2011 hivyo asingeweza kuhusika na uporaji wa viwanja vya waathirika wa mafuriko. Aidha, alieleza iwapo kama angeambiwa jambo hilo akiwa Bungeni kuwa kauli aliyokuwa ameitoa siku hiyo ilikuwa ya uwongo angeweza kuifuta. Alionesha kusikitika kuona kuwa suala hili limefika Kamati ya Maadili ambalo lingeweza kumalizika ndani ya Ukumbi wa Bunge ikiwa angepata fursa.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika maelezo ya kuthibitisha kuhusu tuhuma hizo kama alivyotakiwa kufanya alieleza kuwa utaratibu uliowekwa na Kanuni ya 63 haukufutwa. Kanuni ya 63(3) inaelekeza kuwa ikiwa Mbunge yeyote ataona kuwa Kanuni inakiukwa atasimama mahali pake na kusema kuhusu utaratibu akiruhusiwa atataja Kanuni iliyovunjwa. Anaendelea kusema kuwa wakati anaongea hadi kumaliza humu Bungeni hakuna Mbunge au Waziri aliyefanya hivyo. Aidha, alieleza kuwa hakuna Kanuni inayoelekeza kupeleka shauri kwa Spika ikiwa Mbunge ameshindwa kutumia Kanuni ya 63.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya maelezo hayo, Kamati ilijiridhisha dhahiri kuwa Mheshimiwa Anatropia Theonest alikiri kuwa alisema maneno yasiyo ya kweli ndani ya Bunge. Kwa maneno yake Mheshimiwa Anatropia alieleza Kamati kuwa Mheshimiwa William Lukuvi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi hakuwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es Salaam mwaka 2011. Kwa hiyo, kwa vyovyote vile asingeweza kuhusika kupora maeneo ya waathirika wa mabondeni wa Segerea na Ilala.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inamtia hatiani Mheshimiwa Anatropia Theonest kwa kusema uwongo Bungeni kinyume na Kanuni ya 63(1) na 64 ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, kutokana na maelezo na ufafanuzi huo sasa tujielekeze katika hoja ya pili kuwa (b) Ikiwa hoja (a) itathibitika, ni hatua gani zinaweza kuchukuliwa na Bunge kwa mujibu wa Kanuni za Bunge? Katika Kanuni ya 63(8) inaeleza kuwa Mbunge aliyetakiwa kutoa uthibitsho kwa kiwango cha kuliridhisha Bunge au atakataa kujirekebisha kwa kufuta kauli au usemi wake Spika atamwadhibu kwa kumsimamisha Mbunge huyo ili asihudhurie vikao vya Bunge visivyo zidi vitano mfululizo kuanzia tarehe ambayo taarifa hii itawasilishwa Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati ilizingatia masuala yafuatayo katika kufikia mapendekezo ya adhabu:-

(i) Mbunge huyo alitoa ushirikiano kwa Kamati kwa alipoitwa alifika bila kukosa na alikiri kosa lake bila kupoteza muda wa Kamati.

(ii) Kutokana na maneno aliyoyasema na kuufikia umma ni dhahiri yalimdhaliisha Mheshimiwa Lukuvi na kuharibu heshima yake katika jamii ya Watanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuzingatia maelezo hayo, Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu likubali pendekezo la Kamati la kumsimamisha Mheshimiwa Anatropia Theonest na asihudhuri vikao vitatu vya Bunge mfululizo kuanzia tarehe 17 Juni, 2016 hadi tarehe 22 Juni, 2016.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inapendekeza adhabu hizi ili iwe fundisho kwake na kwa Waheshimiwa Wabunge wengine wasioheshimu na kutii Sheria na Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, ikumbukwe kuwa, mapendekezo haya kuhusu adhabu kwa Waheshimiwa Wabunge hawa itaenda sambamba na masharti ya Kanuni za Kudumu 75 ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, kabla ya kuhitimisha, Kamati inapenda kueleza kuwa adhabu zilizopendekezwa kwa Wabunge hawa zinaenda sambamba na Masharti ya Kanuni ya 75 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, inayoeleza kuwa Mbunge aliyesimamishwa kazi hataruhusiwa tena kuingia katika sehemu yoyote ya Ukumbi wa Bunge na maeneo ya Bunge kwa muda wote atakapokuwa amesimamishwa na atalipwa nusu mshahara na nusu posho zinazoambatana na mshahara huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, hitimisho. Mwisho napenda kukushukuru wewe binafsi kwa kunipa nafasi hii kuwasilisha maoni ya Kamati kwa niaba ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge na napenda pia kukupongeza kwa dhati kwa jinsi unavyoliongoza Bunge hili ambalo ni chombo cha uwakilishi wa wananchi kuisimamia na kuishauri Serikali ili kuhakikisha kuwa ustawi wa wananchi unakuwa ndio kipaumbele cha kwanza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kipekee, nawashukuru Wajumbe wote wa Kamati, kwa kazi nzuri ya kujadili na kuchambua kwa umakini mkubwa shauri hili kwani katika kutekeleza jukumu lake hili walizingatia utaiifa mbele na misingi ya haki. Naomba niache kuyataja majina yao kwa sababu mtapewa kwenye vitabu vyake.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, napenda kumshukuru kwa dhati Katibu wa Bunge, Dkt. Thomas Kashililah, kwa kuisaidia Kamati kutekeleza majukumu yake ipasavyo. Kipekee, nawashukuru Ndugu Pius T. Mboya, Kaimu Mshauri Mkuu wa Bunge wa Mambo ya Sheria, kwa ushauri wa kisheria walioutoa katika kuisaidia Kamati. Aidha, napenda kuwashukuru ndugu Matamus Fungo, Maria Mdulugu, Makatibu wa Kamati na Sekretarieti yote na Wasaidizi wote wa

Kamati, kwa kuratibu vyema kazi za Kamati na kuhakikisha kuwa taarifa hii inakamilika kama ilivyokamilishwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho kabisa ni matarajio yangu kuwa Waheshimiwa Wabunge wataipokea na kwa kauli moja wataikubali hoja iliyopo mbele yetu ya matokeo ya taarifa ya Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge ya uchunguzi kuhusu Mheshimiwa Susan Lyimo na Mheshimiwa Anatropia kusema uwongo Bungeni kwa nyakati tofauti kama tulivyoeleza katika taarifa hii ili kuimarisha nidhamu ndani ya Bunge letu Tukufu na kuhakikisha kuwa Kanuni za Majadiliano Bungeni, zinaheshimiwa na kuzingatiwa na Wabunge wote.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

**MHE. AMINA N. MAKILAGI:** Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

**TAARIFA YA KAMATI YA HAKI, MAADILI NA MADARAKA YA BUNGE KUHUSU MALALAMIKO YALIYOFIKISHWA KWENYE KAMATI DHIDI YA WAHESHIMIWA WABUNGE SUSAN LYIMO (MB) NA ANATROPIA THEONEST (MB) KUTOKANA NA KUTUHUMIWA KUSEMA UONGO NA KUTOA TAARIFAAMBAZO HAZINA UKWELI BUNGENI KAMA ILIVYOWASILISHWA MEZANI**

**1.0 UTANGULIZI**

- 1.1 **Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu wa Kanuni ya 4 fasili (2) na (3) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016 naomba kuwasilisha Mbele ya Bunge lako Tukufu Taarifa ya Kamati kuhusu shauri la Mhe. Susan A. Lyimo (Mb) na Mhe. Anatropia Theonest (Mb) kudaiwa kusema uongo Bungeni.
- 1.2 **Mheshimiwa Spika**, awali ya yote napenda kukushukuru wewe binafsi kwa ujasiri mkubwa ulionao katika kuliongoza Bunge letu kwa ufanisi mkubwa.
- 1.3 **Mheshimiwa Spika**, mnamo tarehe 17 Mei, 2016, kwa mujibu wa Kanuni ya 4(1) (a) na (b) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016 ulipeleka malalamiko ya baadhi Wabunge mbele ya Kamati ili iyachunguze na kutoa mapendekezo yake kuhusiana na malalamiko hayo. Wabunge waliolalamika walieleza kuwa walalamikiwa walisema uongo Bungeni na kutoa taarifa ambazo hazina ukweli kinyume na Kanuni ya 63(1) na 64(1)(a) ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

- 1.4 **Mheshimiwa Spika**, Wabunge waliowasilisha malalamiko ni Mheshimiwa Yusuph Hamad Masauni (Mb) Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, aliyemlalamikia Mhe. Suzan Lyimo (Mb) na Mheshimiwa William Lukuvi (Mb), Waziri wa Ardhi, Nyumba, na Maendeleo ya Makazi aliyemlalamikia Mheshimiwa Anatropia Theonest (Mb).
- 1.5 **Mheshimiwa Spika**, baada ya maelekezo hayo taratibu za kuanza kusikiliza shauri hili zilifanyika ikiwa ni pamoja na kuwaita mashahidi kwa Hati za Wito. Hati hizo zilielekeza kuwa waheshimiwa hao walitakiwa kufika mbele ya Kamati ili kutoa ufafanuzi kuhusu malalamiko yao na Wabunge waliolalamikiwa walitakiwa kufika mbele ya Kamati ili waweze kueleza ni kwa nini wasichukuliwe hatua kwa kukiuka Kanuni ya 63 (1) na 64 (1) (a) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016
- 1.6 **Mheshimiwa Spika**, taarifa ambazo zinazodaiwa kuwa ni za uongo zilitolewa kwa nyakati tofauti katika Bunge la Kumi na Moja ambapo, katika tukio la kwanza Mheshimiwa Anatropia Theonest (Mb) alituhumiwa kutoa kauli katika Mkutano wa Pili wa Bunge la Kumi na Moja na matukio mengine ni katika Mkutano wa Tatu wa Bunge la Kumi na Moja unaoendelea hivi sasa.
- 2.0 **CHIMBUKO LA SHAURI LA MALALAMIKO YA MHE. YUSUPH HAMAD MASAUNI (MB), NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI DHIDI YA MHE. SUZAN LYIMO (MB)**
- 2.1 **Mheshimiwa Spika**, mnamo tarehe 12 Mei, 2016, Mhe. Yusuph Hamad Masauni (Mb), aliomba mwongozo wa Spika kwa kutumia Kanuni ya 68(7) na 64(1) (a) kuwa siku ya tarehe 11 Mei, 2016 wakati wa mjadala wa Hotuba ya Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Watoto na Wazee Mhe. Suzan Lyimo (Mb) alisema uongo Bungeni.
- 2.2 **Mheshimiwa Spika**, akijenga hoja yake Mhe. Masauni (Mb) alisema kuwa Mhe. Suzan Lyimo (Mb) alipokuwa akichangia alitoa kauli kwamba, kuna magari 777 ya washawasha ya polisi yameingizwa nchini, taarifa za uhakika alizonazo kama Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, ni kwamba, magari ya washawasha yaliyonunuliwa ni 32 tu na sio 777 yaliyotajwa na Mhe. Susan Lyimo.
- 2.3 **Mheshimiwa Spika**, Mhe. Masauni (Mb) aliomba mwongozo wa Kiti kwamba ni hatua gani zinaweza kuchukuliwa na Bunge kutokana na maelezo hayo ya uongo Bungeni.

- 2.4 **Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu wa Kumbukumbu Rasmi za Bunge za tarehe 11 Mei, 2016 Mhe. Suzan Lyimo(Mb) alinukuliwa akisema kama ifuatavyo;

*“Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi kama wakinamama kukubali hali hii iendelee na nasema hivi kwa sababu nchi hii ina uwezo kama tuliweza kununua magari ya washawasha narudia, kama tuliweza kununua magari ya washawasha 777 ambayo ni 50 tu yalitumika kwenye uchaguzi na gari moja nime-google kwa Alibaba ambao ndio wanaleta magari, gari moja lina gharama ya shilingi milioni 150 mpaka 400 lakini tuchukue wastani wa dola laki tatu kwa moja. Inamaana kwa magari 700 ni dola laki mbili na kumi milioni ukizipeleka kwenye hela za kitanzania ni bilioni 420, bilioni 420 kwa kata 3990 tulizonazo Tanzania nzima na ambulance, ambayo ambulance moja nime-google vilevile ambayo tena ni advance inaenda kwa shilingi milioni 105 ukigawanya ina maana kila kata hapa Tanzania ingepata ambulance (Makofi).*

*Mheshimiwa Mwenyekiti, Kwa hiyo, tunajiuliza priorities za nchi hii ni zipi, ni afya ya mtanzania au kitu gani? Kwa sababu kama ni suala nimesema magari 77 ya washawasha yangeweza kubaki, tunazungumzia yale 700 yaliyobaki yaani yangetosha ambulance. (Makofi)*

- 2.5 **Mheshimiwa Spika**, kufuatia ombi hilo la mwongozo lililombwa na Mhe. Masauni, Mhe. Spika alielekeza kuwa, kwa kuwa Mhe. Suzan Lyimo (Mb) hakuwepo ukumbini wakati mwongozo ulipoombwa, hivyo atakaporudi katika kikao cha jioni atatakiwa kufuta kauli yake au kutoa uthibitisho ndani ya Bunge.

- 2.6 **Mheshimiwa Spika**, katika kikao cha jioni cha siku tajwa, Mheshimiwa Spika alimtaka Mhe. Suzan Lyimo kufuta maneno aliyoyatoa au kuthibitisha kauli yake na Mhe. Lyimo alionekana kuwa tayari kuthibitisha. Kwa kuwa uthibitisho wake ulielekea kuwa ungeweza kuchukua muda mrefu, Mheshimiwa Spika alimtaka Mhe. Lyimo awasilishe uthibitisho wake kwa maandishi na kwamba Spika angewasilisha uthibitisho huo kwenye Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge. Mhe. Lyimo aliwasilisha uthibitisho wake wa maandishi kama alivyotakiwa na Spika.

### 3.0 **HADIDU ZA REJEA NA HOJA ZA MSINGI (ISSUES)**

- 3.1 **Mheshimiwa Spika**, Katika Waraka wa Spika wa kuleta shauri kwa Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge ulirejea Kanuni ya 4(1) (a) na (b) ya Nyongea ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari 2016. Kwa urahisi wa rejea nanukuu Kanuni hiyo:

**4(1)** Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge itatekeleza majukumu yafatayo:-

(a) Kuchunguza na kutoa mapendekezo kuhusu masuala yote ya Haki, Kinga na Madaraka ya Bunge yatakayopelekwa na Spika;

(b) Kushughulikia mambo yanayohusu maadili ya wabunge yatakayopelekwa na Spika

**4.0 UCHAMBUZI WA KAMATI KUHUSU MALALAMIKO YA MHESHIMIWA YUSSUF HAMAD MASAUNI (MB) DHIDI YA MHESHIMIWA SUZAN LYIMO (MB)**

**4.1 Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu waraka uliowasilisha mbele ya Kamati na kwa kuzingatia maudhui yaliyo katika malalamiko ya Wabunge waliowasilisha malalamiko yao Kamati inajukumu la kuchunguza kwa kujiuliza hoja mbili ambazo ni:-

(a) Iwapo Mheshimiwa Suzan Lyimo (Mb) alisema uongo au kutoa taarifa ambazo hazina ukweli kinyume na Kanuni ya 63 (1) na 64(1) (a) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016.

(b) Ikiwa hoja (a) itathibitika, ni hatua gani zinaweza kuchukuliwa kwa mujibu wa Kanuni za Bunge.

**4.2 Mheshimiwa Spika**, katika kufanya uchambuzi wake kuhusu suala hili, Kamati imefanya rejea zifuatazo

(i) Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977.

(ii) Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016

(iii) Kumbukumbu Rasmi za Bunge za Tarehe 3 Februari, 2016, tarehe 10 na 11 Mei, 2016.

(iv) Uthibitisho uliowasilishwa na Mbunge aliyetakiwa kuwasilisha uthibitisho huo.

(v) Mahojiano na Mashahidi waliofika mbele ya Kamati.

**4.3 Mheshimiwa Spika** Kanuni za Bunge zilizotungwa chini ya Ibara ya 89(1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania zimeweka utaratibu maalum unaopaswa kutumika kwa mambo yote yanayohusu uendeshaji wa Bunge. Miongoni mwa mambo hayo ni pamoja na kuweka Kanuni za majadiliano Bungeni.

- 4.4 **Mheshimiwa Spika**, Kanuni za Kudumu za Bunge zimeweka masharti kuhusu maneno au taarifa zinazoruhusiwa kutolewa Bungeni. Kanuni ya 63 (1) na 64(1)(a) za Kanuni za Kudumu za Bunge zimekataza Mbunge yeyote kutoa taarifa au kusema uongo Bungeni na zinamtaka Mbunge kusema au kutoa taarifa ambazo ana uhakika nazo. Kwa urahisi wa rejea nanukuu Kanuni hizo kama ifuatayo:-

*“63(1) Bila kuathiri masharti ya Ibara ya 100 ya Katiba yanayolinda na kuhifadhi uhuru wa mawazo na majadiliano katika Bunge, ni marufuku kabisa kusema uongo Bungeni na kwa sababu hiyo, Mbunge yeyote anapokuwa akisema Bungeni ana wajibu wa kuhakikisha kwamba anatoa kauli au maelezo kuhusu jambo au suala ambalo yeye mwenyewe anaamini kuwa ni la kweli na siyo jambo la kubuni au la kubahatisha tu”*

*“64(1) (a) Bila ya kuathiri masharti ya Ibara ya 100 ya Katiba yanayolinda na kuhifadhi uhuru wa mawazo na majadiliano katika Bunge, Mbunge:-  
(a) Hatatoa ndani ya Bunge taarifa ambazo hazina ukweli”*

5.0 **MAHOJIANO KATIKA SHAURI LA MHE. HAMAD MASAUNI (MB) DHIDI YA MHE. SUZAN LYIMO (MB)**

- 5.1 **Mheshimiwa Spika**, siku ya tarehe 31 Mei, 2016, Kamati ilipata fursa ya kumhoji Mhe. Hamadi Masauni (Mb) kuhusiana na malalamiko yake dhidi ya Mhe. Suzan Lyimo (Mb). Mhe. Masauni alieleza kuwa alipokuwa akichangia mjadala wa Hotuba ya Bajeti ya Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Watoto na Wazee Mhe. Suzan Lyimo (Mb) alieleza kuwa Serikali imenunua Magari ya Washawasha 777 badala ya kununua MRI na CT Scanners. Mhe. Masauni alieleza kuwa mchango huo ulilenga kupotosha jamii kwani Serikali haijanunua idadi hiyo ya magari ya washawasha bali Magari 777 ni mpango wa Serikali wa kuboresha Jeshi la Polisi kwa kulipatia vitendea kazi ikiwemo magari. Magari 777 yanayotarajiwa kununuliwa ambapo baadhi yamekwishapokelewa ni kwa ajili ya matumizi mbalimbali ya Jeshi la Polisi na kwamba kati ya Magari hayo, 32 tu ndiyo magari ya washawasha na mengine ni kwa ajili ya matumizi mbalimbali ya kipolisi ikiwemo ya oparesheni za polisi, doria, zimamoto na kadhalika.

- 5.2 **Mheshimiwa Spika**, Mhe. Hamad Masauni (Mb) alipohojiwa kuhusu majibu yake katika Swali la Nyongeza lililoulizwa na Mhe. Suzan Lyimo kuhusu idadi hiyo ya magari ya washawasha alieleza kuwa, katika kujibu swali la nyongeza hakusema kuwa Serikali imenunua magari ya Washawasha 777. Mhe. Masauni alirejea Hansard ya tarehe 4 Februari, 2016 ambayo inasomeka. **Nanukuu**



“Si kweli kwamba magari ya washawasha yamenunuliwa na hayana tija. Magari ya washawasha yamenunuliwa ikiwa ni miongoni mwa ile program ya kununua magari 777, kwa ajili ya matumizi ya askari kwa hiyo magari haya yanasaidia sana na bado mengine yatafika kwa ajili ya shughuli mbalimbali za polisi”

- 5.3 **Mheshimiwa Spika**, Mheshimiwa Masauni alieleza Kamati kuwa majibu aliyoyatoa hayaelezi kuwa Serikali imenunua Magari 777 ya Washawasha bali inaeleza kuwa magari hayo siyo washawasha pekee bali ni kwa ajili ya matumizi mbalimbali ya Jeshi la Polisi. Kutokana na maelezo hayo, Mheshimiwa Masauni alieleza Kamati kuwa Mhe. Suzan Lyimo alisema uongo Bungeni.
- 5.4 **Mheshimiwa Spika**, Kamati ilipata fursa ya kumhoji Mhe. Suzan Lyimo kuhusiana na malalamiko ya Mhe. Yusuph Masauni. Mhe. Suzan Lyimo alieleza Kamati kuwa aliwasilisha utetezi wake kwa Spika. Kamati iliupata utetezi wake. Utetezi huo umegawanyika katika sehemu tatu ambazo ni:
- (i) Ripoti kutoka vyombo vya habari kama Jamii Forum na Gazeti la Mwananchi Online;
  - (ii) Hansard ya Bunge kuhusu majibu ya Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi Mhe. Eng. Masauni ya tarehe 04/02/2016 alipokuwa akijibu swali ya nyongeza kuhusu ununuzi wa Magari ya washawasha 777 badala ya kununua CT-Scanners na MRI pesa ambayo ingetoshwa kununua mashine hizo kwa hospitali zote za rufaa nchi nzima.
  - (iii) Mtandao wa Alibaba ambao ni Wakala wa Kimataifa wa kuuza bidhaa mbalimbali yakiwemo magari ya aina zote.
- 5.5 **Mheshimiwa Spika**, Mheshimiwa Suzan Lyimo (Mb) alipofika mbele ya Kamati alieleza kuwa katika vielelezo alivyowasilisha. Pia kuna taarifa kutoka Habarikablog.blogspot.com. Kamati ilipofanya uchambuzi wa vielelezo hivyo, ilibaini kwamba katika vielelezo hivyo hakukuwa na Kielelezo cha Mwananchi online bali Mwanahalisi Online. Aidha, katika vielelezo alivyowasilisha kwa Spika kielelezo cha Habarikablog.blogspot.com *hakikuainishwa*.
- 5.6 **Mheshimiwa Spika**, Mheshimiwa Suzan Lyimo (Mb) alieleza Kamati kuwa alirejea Kanuni ya 63(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la 2016 kwamba Mbunge hatachukuliwa kuwa anasema uongo iwapo anafanya rejea ya habari kuhusu jambo fulani lililotangazwa au lililoandikwa na vyombo vya habari. Hivyo alisisitiza kuwa kauli alizozisema Bungeni

hazikuwa za uongo kwa kuwa alifanya rejea ya vyombo vya Habari alivyovitaja.

- 5.8 **Mheshimiwa Spika**, Kamati ilijuliza swali moja la msingi kuhusiana na shauri hili, nalo ni Je? Mhe. Suzan Lyimo alisema uongo Bungeni kinyume na Kanuni ya 64(1) kama alivyolalamikiwa na Mhe. Yussuf H. Masauni (Mb).
- 5.9 **Mheshimiwa Spika**, Kwa mujibu wa Kanuni ya 64(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge kama ilivyonukuliwa katika taarifa hiyo, Mbunge yoyote haruhusiwi kusema uongo Bungeni.
- 5.10 **Mheshimiwa Spika**, Kanuni za Kudumu za Bunge hazijaeleza zipi ni habari zenye sifa ya kuwa na ukweli. Hata hivyo, Kanuni ya 63(1) inaeleza kuwa Mbunge anatakiwa kutoa Bungeni taarifa ambazo ana uhakika nazo na si za kubahatisha tu. Kwa maana nyingine Mbunge anapaswa kutoa taarifa ambazo amezifanyia utafiti na kuwa na uhakika na jambo ambalo analizungumza.
- 5.11 **Mheshimiwa Spika**, majibu ya Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi Mhe. Yussuf Hamad Masauni (Mb) hayaelezi kuwa Serikali imenunua Magari 777 ya Washawasha bali inasema magari hayo yamenunuliwa kwa ajili ya matumizi ya askari na kwa ajili ya shughuli mbalimbali za kipolisi. Aidha Naibu Waziri ameeleza kuwa kati ya Magari hayo, ni 32 tu ndiyo ya washawasha.

**Mheshimiwa Spika**, Aidha, katika vielelezo vyote vilivyowasilishwa na Mhe. Suzan Lyimo, hakuna kielelezo hata kimoja kinachothibitisha kuwa Serikali imenunua magari ya washawasha 777 jambo ambalo lina dhihirisha kuwa alisema uongo Bungeni.

- 5.12 **Mheshimiwa Spika**, kutokana na maelezo hayo na kwa mujibu wa masharti ya Kanuni za Bunge Kamati inamtia hatiani Mheshimiwa Suzan Lyimo kwa Kusema uongo Bungeni.
- 5.13 **Mheshimiwa Spika**, baada ya Kumtia hatiani Mheshimiwa Suzan Lyimo (Mb) na kwa kuzingatia Kanuni ya 63(8) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati inapendekeza mbunge huyu kupewa adhabu ifuatayo:-

Katika kupendekeza adhabu Kamati ilizingatia kuwa Mhe. Suzan Lyimo ni kosa lake la kwanza na alitoa ushirikiano wa kutosha kwa Kamati pamoja na kutekeleza kikamilifu maelekezo ya Kiti cha Spika. Hata hivyo, Kamati ilizingatia pia kuwa Mhe. Suzan Lyimo ni mzoefu katika shughuli za Bunge na anaelewa vyema masharti ya Kanuni za Bunge, kwa msingi huo Kamati inaliomba Bunge lako tukufu likubali pendekezo la Kamati la

kumsimamisha Mhe. Suzan Lyimo (Mb) asihudhurie vikao vitano (5) vya Bunge mfululizo kuanzia tarehe 17 Juni, 2016 hadi tarehe 24 Juni, 2016.

**2.2.1 CHIMBUKO LA MALALAMIKO YA MHE. WILLIAM V. LUKUVI (MB) DHIDI YA MHE. ANATROPIA THEONEST (MB)**

**2.2.2 Mheshimiwa Spika**, mnamo tarehe 4 Februari, 2016 Mhe. William Lukuvi (Mb) Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi aliwasilisha katika Meza ya Spika katika Ukumbi wa Bunge barua ya malalamiko akilalamikia kuwa mnamo 3 Februari, 2016 katika Mkutano wa Pili, Kikao cha Saba, Bunge la Kumi na Moja wakati wa majadiliano kuhusu Kamati ya Mipango, Mhe. Anatropia Theonest wakati alipokuwa akichangia kuhusu Kamati ya Mipango alisema uongo Bungeni kwa kudai kuwa yeye Mhe. Lukuvi, akiwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es salaam Mwaka 2011 alihusika na uporaji wa viwanja walivyopewa waathirika wa mabondeni na kwamba jambo hilo kweli kwa kuwa Mwaka 2011, Mhe. Lukuvi hakuwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es salaam bali alikuwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu, Sera, Uratibu na Bunge.

**2.2.3 Mheshimiwa Spika**, Mhe. Lukuvi katika maombi ya mwongozo alikitaka kiti kimtaka Mhe. Anatropia Theonest kufuta kauli yake au arekebishe kauli yake. Kwa namna moja au nyingine barua hiyo haikumfikia Spika hivyo, Mhe. Lukuvi aliandika tena barua nyingine mwezi Mei, 2016 kukumbushia kuhusu malalamiko yake ili yafanyiwe kazi.

**2.2.4 Mheshimiwa Spika**, Malalamiko ya Mhe. Lukuvi yanatokana na mchango wa Mhe. Anatropia Theonest alipokuwa akichangia Bungeni mnamo tarehe 3 Februari, 2016 wakati wa majadiliano kuhusu Kamati ya Mipango ambapo alieleza yafuatayo:

*“...Natokea katika jiji la Dar es salaam ambalo limekuwa na migogoro mikubwa ya ardhi. Wananchi zaidi ya kaya 16000 zimewekewa alama “x” kwamba, kwenye mabonde, wanaenda kubomolewa majumba yao. Zaidi ya wananchi 99,000 watakuwa ni watu wasio na makazi. Changamoto ni kwamba serikali ilikuwepo, watendaji walikuwepo, Waziri Lukuvi ambaye alikuwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es salaam alifanya nini wakati wote ambapo wananchi wameishi katika maeneo hayo?”*

**Mheshimiwa Mwenyekiti**, nakumbuka mwaka 1998 yalitengwa maeneo ya Tegeta ili wananchi waliokuwa wanaishi mabondeni wahamie, hali kadhalika mwaka 2011 akiwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es salaam. Wananchi wa Jimbo la Segerea, wananchi wa Ilala, wanataka viwanja vyao kwa sababu wanasema anahusika katika uporaji wa maeneo waliyopewa wananchi waliokuwa wanaishi mabondeni.”

2.2.5 **Mheshimiwa Spika**, katika malalamiko yake Mhe. William Lukuvi (Mb) Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi alieleza kuwa tuhuma zilizotolewa na Mhe. Anatropia kumhusisha na uporaji wa maeneo waliyopewa wananchi wa Jimbo la Ilala na Segerea walokuwa wanaishi mabondeni siyo za kweli kwani mwaka 2011 alikuwa ni Waziri wa Nchi na hakuhusika katika tuhuma hizo na wakati huo hakuwa Mkuu wa Mkoa.

## 6.0 **HADIDU ZA REJEA NA HOJA ZA MSINGI (ISSUES)**

6.1 **Mheshimiwa Spika**, Katika Waraka wa Spika wa kuleta shauri kwa Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge ulirejea Kanuni ya 4(1) (a) na (b) ya Nyongea ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari 2016. Kwa urahisi wa rejea nanukuu Kanuni hiyo:

**4(1)** *Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge itatekeleza majukumu yafatayo:*

(a) *Kuchunguza na kutoa mapendekezo khusu masuala yote ya Haki, Kinga na Madaraka ya Bunge yatakayopelekwa na Spika;*

(b) *Kushughulikia mambo yanayohusu maadili ya wabunge yatakayopelekwa na Spika*

## 7.0 **UCHAMBUZI WA KAMATI KUHUSU MALALAMIKO YA MHESHIMIWA WILLIAM LUKUVI (MB) DHIDI YA MHESHIMIWA ANATROPIA THEONEST (MB)**

7.1 **Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu waraka uliowasilisha mbele ya Kamati na kwa kuzingatia maudhui yaliyo katika malalamiko ya Wabunge waliowasilisha malalamiko yao Kamati inajukumu la kuchunguza kwa kujiuliza hoja mbili ambazo ni:-

(a) Iwapo Mheshimiwa Anatropia Theonest (Mb) alisema uongo au kutoa taarifa ambazo hazina ukweli kinyume na Kanuni ya 63 (1) na 64(1) (a) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016.

(b) Ikiwa hoja (a) itathibitika, ni hatua gani zinaweza kuchukuliwa kwa mujibu wa Kanuni za Bunge.

7.2 **Mheshimiwa Spika**, katika kufanya uchambuzi wake kuhusu suala hili, Kamati imefanya rejea zifuatazo;

(i) Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977.

- (ii) Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016(xiii) Kumbukumbu Rasmi za Bunge za Tarehe 3 Februari, 2016, tarehe 10 na 11 Mei, 2016.
- (iii) Uthibitisho uliowasilishwa na Mbunge aliyetakiwa kuwasilisha uthibitisho huo.
- (iv) Mahojiano na Mashahidi waliofika mbele ya Kamati.

**7.3 Mheshimiwa Spika** Kanuni za Bunge zilizotungwa chini ya Ibara ya 89(1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania zimeweka utaratibu maalum unaoipaswa kutumika kwa mambo yote yanayohusu uendeshaji wa Bunge. Miongoni mwa mambo hayo ni pamoja na kuweka Kanuni za majadiliano Bungeni.

**7.4 Mheshimiwa Spika,** Kanuni za Kudumu za Bunge zimeweka masharti kuhusu maneno au taarifa zinazoruhusiwa kutolewa Bungeni. Kanuni ya 63 (1) na 64(1)(a) za Kanuni za Kudumu za Bunge zimekataza Mbunge yeyote kutoa taarifa au kusema uongo Bungeni na zinamtaka Mbunge kusema au kutoa taarifa ambazo ana uhakika nazo. Kwa urahisi wa rejea nanukuu Kanuni hizo kama ifuatayo:-

*“63(1) Bila kuathiri masharti ya Ibara ya 100 ya Katiba yanayolinda na kuhifadhi uhuru wa mawazo na majadiliano katika Bunge, ni marufuku kabisa kusema uongo Bungeni na kwa sababu hiyo, Mbunge yeyote anapokuwa akisema Bungeni ana wajibu wa kuhakikisha kwamba anatoa kauli au maelezo kuhusu jambo au suala ambalo yeye mwenyewe anaamini kuwa ni la kweli na siyo jambo la kubuni au la kubahatisha tu”*

*“64(1) (a) Bila ya kuathiri masharti ya Ibara ya 100 ya Katiba yanayolinda na kuhifadhi uhuru wa mawazo na majadiliano katika Bunge, Mbunge:-*

*(a) Hatatoa ndani ya Bunge taarifa ambazo hazina ukweli”*

## **8.0 MAHOJIANO KATIKA SHAURI LA MHESHIMIWA WILLIAM LUKUVI DHIDI YA MHE. ANATROPIA THEONEST**

**8.1 Mheshimiwa Spika,** Mheshimiwa William Lukuvi (Mb), Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi alifika mbele ya Kamati Mnamo tarehe 1 Juni, 2016 kama Hati yake ya Wito ilivyomtaka. Baada ya kufika aliieleza Kamati kuwa Mhe. Anatropia Theonest (Mb) alipokuwa akichangia katika Kamati ya Mipango, alieleza Bunge na Umma wa watanzania kuwa yeye Mhe. Lukuvi (Mb) alipokuwa Mkuu wa Mkoa wa

Dar es salaam alihusika katika kupora viwanja vilivyokuwa vimetengwa kwa ajili ya waathirika wa Mafuriko. Mhe Lukuvi alieleza kamati kuwa jambo hilo si la kweli kwani Mwaka 2011 yeye hakuwa Mkuu wa Mkoa bali alikuwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu, Sera, Uratibu na Bunge.

- 8.2 **Mheshimiwa Spika**, Aidha, Mhe. Lukuvi alieleza Kamati kuwa taarifa zilizotolewa na Mhe. Anatropia si tu kwamba zilikuwa za uongo bali zimemfedhehesha sana kwa kuhusishwa na uporaji wa viwanja vya watu wanyonge na kwamba jambo hilo limemdhalilisha mbele ya jamii kwa kudhaniwa kuwa anajihusisha na uporaji wa ardhi.
- 8.3 **Mheshimiwa Spika**, wakati wa mahojiano na Kamati Mhe. Anatropia Theonest alikiri mbele ya Kamati kuwa alisema uongo Bungeni kwa kuwa, ni kweli Mhe. Luvuvi hakuwa Mkuu wa Mkoa Mwaka 2011 hivyo asingeweza kuhusika na uporaji wa viwanja vya waathirika wa mafuriko. Aidha, alieleza iwapo kama angeambiwa jambo hilo akiwa Bungeni, kuwa kauli aliyokuwa ameitoa siku hiyo ilikuwa ya uongo angeweza kuifuta. Alionesha kusikitika kuona kuwa suala hili limefika Kamati ya Maadili ambalo lingeweza kumalizika ndani ya Ukumbi wa Bunge ikiwa angepata fursa.
- 8.4 **Mheshimiwa Spika**, katika maelezo ya kuthibitisha kuhusu tuhuma hizo kama alivyotakiwa kufanya alieleza kuwa utaratibu uliowekwa na Kanuni ya 63 haukufutwa. Kanuni ya 63 (3) inaelekeza kuwa ikiwa mbunge yeyote ataona kuwa Kanuni inakiukwa atasimama mahali pake na kusema “kuhusu utaratibu” akiruhusiwa atataja kanuni iliovunjwa. Anaendelea kusema kuwa wakati anaongea hadi kumaliza hakuna Mbunge au Waziri aliyefanya hivyo. Aidha, alieleza kuwa hakuna Kanuni inayoelekeza kupeleka shauri kwa Spika ikiwa Mbuga ameshindwa kutumia Kanuni ya 63.
- 8.6 **Mheshimiwa Spika, baada** ya maelezo hayo, Kamati ilijiridhisha dhahiri kuwa Mhe. Anatropia Theonest (Mb) alikiri kuwa alisema maneno yasiyo ya kweli ndani ya bunge. Kwa maneno yake Mhe. Anatropia alieleza kamati kuwa Mhe. William Lukuvi (Mb) Waziri wa Ardhi, Nyumba, na Maendeleo ya Makazi hakuwa Mkuu wa Mkoa wa Dar es salaam mwaka 2011, kwa hiyo, kwa vyovyote vile asingeweza kuhusika kupora maeneo ya waathirika wa mabondeni wa Segerea na Ilala.

**Mheshimiwa Spika**, kamati inamtia hatiani Mhe. Anatropia Theonest (Mb) kwa kusema uongo Bungeni kinyume na Kanuni ya 63(1) na 64 ya Kanuni za kudumu za Bunge.

8.7 **Mheshimiwa Spika,** kutokana na maelezo na ufafanuzi huo sasa tujielekeze katika hoja ya pili kuwa (b) Ikiwa hoja (a) itathibitika, ni hatua gani zinaweza kuchukuliwa na Bunge kwa Mujibu wa Kanuni za Bunge.?

Katika Kanuni ya 63(8) inaeleza kuwa Mbunge aliyetakiwa kutoa uthibitsho kwa kiwango cha kuliridhisha Bunge au atakataa kujirekebisha kwa kufuta kauli au usemi wake Spika atamwadhibu kwa kumsimamisha Mbunge huyo ili asihudhurie vikao vya Bunge visivyoziidi vitano mfululizo kuanzia tarehe ambayo Taarifa hii itawasilishwa Bungeni.

**Mheshimiwa Spika,** Kamati ilizingatia masuala yafuatayo katika kufikia mapendekezo ya adhabu:-

- (i) Mbunge huyo alitoa ushirikiano kwa Kamati kwa maana alipoitwa alifika bila kukosa na alikiri kosa lake bila kupoteza muda wa Kamati.
- (ii) Kutokana na maneno aliyoyasema na kuufikia umma ni dhahiri yalimdhaliisha Mhe. Lukuvi na kuharibu heshima yake katika jamii ya watanzania.

Kwa kuzingatia maelezo hayo Kamati inaliomba Bunge lako tukufu likubali pendekezo la Kamati la kumsimamisha Mhe. Anatropia Theonest (Mb) na asihudhurie vikao vitatu (3) vya Bunge mfululizo kuanzia tarehe 17 Juni, 2016 hadi tarehe 22 Juni, 2016.

**Mheshimiwa Spika,** Kamati inapendekeza adhabu hizi ili iwe fundisho kwake na kwa waheshimiwa wabunge wengine wasioheshimu na kutiii Sheria na Kanuni za Kudumu za Bunge.

**Mheshimiwa Spika,** ikumbukwe kuwa, mapendekezo haya kuhusu adhabu kwa Waheshimiwa Wabunge hawa itaenda sambamba na masharti ya Kanuni ya 75 ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

**Mheshimiwa Spika,** kabla ya kuhitimisha, Kamati inapenda kueleza kuwa adhabu zilizopendekezwa kwa Wabunge hawa zinaenda sambamba na Masharti ya Kanuni ya 75 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, inayoeleza kuwa Mbunge aliyesimamishwa kazi hataruhusiwa tena kuingia katika sehemu yoyote ya Ukumbi wa Bunge na Maeneo ya Bunge kwa muda wote atakapokuwa amesimamishwa, na atalipwa nusu mshahara na nusu posho zinazoambatana na mshahara huo.



## 8.0 HITIMISHO

9.1 **Mheshimiwa Spika**, mwisho, napenda kukushukuru wewe binafsi kwa kunipa nafasi hii kuwasilisha maoni ya Kamati kwa niaba ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge na napenda nitumie nafasi hii tena kukupongeza kwa dhati kwa jinsi unavyoliongoza Bunge hili ambalo ni chombo cha uwakilishi wa Wananchi kuisimamia na kuishauri Serikali ili kuhakikisha kuwa ustawi wa wananchi unakuwa ndio kipaumbele cha kwanza.

9.2 **Mheshimiwa Spika**, kipekee, nawashukuru Wajumbe wote wa Kamati, kwa kazi nzuri ya kujadili na kuchambua kwa umakini mkubwa shauri hili kwani katika kutekeleza jukumu hili walizingatia utaifa mbele na misingi ya haki. Kwa heshima naomba niwatambue kwa majina kama ifuatavyo:-

- (i) Mhe. Kapt (Mst), George H. Mkuchika, (Mb) .....M/kiti
- (ii) Mhe. Almas Maige, (Mb) ..... Makamu Mwenyekiti
- (iii) Mhe. Rashid Ali Abdallah, (Mb).....Mjumbe
- (iv) Mhe. Amina Nassoro Makilagi, (Mb).....Mjumbe
- (v) Mhe. Dkt. Christine G. Ishengoma, (Mb).....Mjumbe
- (vi) Mhe. Othman Omar Haji, (Mb).....Mjumbe
- (vii) Mhe. Rose Kamili Sukum, (Mb).....Mjumbe
- (viii) Mhe. George Malima Lubeleje, (Mb).....Mjumbe
- (ix) Mhe. Dkt. Suleiman Ally Yussuf, (Mb).....Mjumbe
- (x) Mhe. Susan Anselm Lyimo, (Mb) .....Mjumbe
- (xi) Mhe. Tunza Issa Malapo, (Mb).....Mjumbe
- (xii) Mhe. Asha Abdallah Juma, ( Mb).....Mjumbe
- (xiii) Mhe. Augustino M. Masele, (Mb).....Mjumbe
- (xiv) Mhe. Hafidh Ali Tahir, (Mb).....Mjumbe
- (xv) Mhe. Innocent Sebba Bilakwate, (Mb).....Mjumbe
- (xvi) Mhe. Adamson E. Mwakasaka (Mb).....Mjumbe

Aidha, napenda kumshukuru kwa dhati Katibu wa Bunge, Dkt. Thomas D. Kasilillah, kwa kuisaidia Kamati kutekeleza majukumu yake ipasavyo. Kipekee, nawashukuru Ndugu Pius T. Mboya, Kaimu Mshauri Mkuu wa Bunge wa Mambo ya Sheria, kwa ushauri wa Kisheria waliutoa katika kuisaidia Kamati. Aidha napenda kuwashukuru ndugu Matamus Fungo, Maria Mdulugu, Makatibu wa Kamati, Lweli Lupondo, Sekretarieti upande wa *Hansard* na Editruda Kilapilo, msaidizi wa Kamati kwa kuratibu vyema kazi za Kamati na kuhakikisha kuwa Taarifa hii inakamilika mapema.

**Mheshimiwa Spika**, mwisho kabisa ni matarajio yangu kuwa Waheshimiwa Wabunge wataipokea na kwa kauli moja wataikubali hoja iliyopo mbele yetu ya matokeo ya taarifa ya Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya

Bunge ya uchunguzi kuhusu Mhe. Suzan Lyimo na Mhe. Anatropia kusema uongo Bungeni kwa nyakati tofauti kama tulivyoeleza katika taarifa hii ili kuimarisha nidhamu ndani ya Bunge letu Tukufu na kuhakikisha kuwa Kanuni za Majadiliano Bungeni, zinaheshimiwa na kuzingatwa na Wabunge wote.

**Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

Kapt. (Mst) George H. Mkuchika, (Mb.)  
**MWENYEKITI KAMATI YA HAKI, MAADILI  
NA MADARAKA YA BUNGE  
17 Juni, 2016**

**NAIBU SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono. Nichukue fursa hii kuishukuru Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge, kwa mujibu wa Kanuni ya 63(8) kwa ajili ya kuweka kumbukumbu vizuri nitaisoma.

*“Endapo hadi kufikia mwisho wa muda aliopewa, Mbunge aliyetakiwa kutoa uthibitisho wa ukweli wa kauli au usemi au maelezo yake aliyoyatoa Bungeni atakataa au atashindwa kutoa uthibitisho huo kwa kiwango cha kuliridhisha Bunge na kama atakataa kujirekebisha kwa kufuta kauli au usemi au maelezo yake, basi Spika atamwadhibu kwa kumsimamisha Mbunge huyo asiudhurie vikao vya Bunge visivyozidi vitano”.*

Waheshimiwa Wabunge, taarifa ya Kamati inaonesha wazi mambo yanayowahusu Waheshimiwa wawili Mheshimiwa Susan Lyimo na Mheshimiwa Anatropia Theonest, namna yalivyotokea sina haja ya kuyarudia. Hata hivyo, Kiti ama Spika kwa kuzingatia Kanuni ya 5 na 72 aliona kwa sababu Wabunge hawa walionesha wanao uwezo wa kuthibitisha madai yao akalipeleka jambo hili kwenye Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge ili Waheshimiwa hawa wapeleke ushahidi kule na Kamati hii ikafanye kazi kwa niaba ya Bunge kama hawa watu wanaweza kuthibitisha kwa mujibu wa Kanuni ya 63(8).

Waheshimiwa Wabunge, kwa hiyo, Kamati ya Haki, Maadili na Madaraka ya Bunge ilichofanya imeleta taarifa kwa kuwa Spika aliagiza humu Bungeni kwamba upelekwe ushahidi wa maandishi kwenye Kamati. Sasa kwa mujibu wa Kanuni hii ya 63(8), Kamati imetoa taarifa kwa Spika na kwa Bunge lakini pia imependekeza adhabu, kwa sababu adhabu inayoweza kutolewa na Spika katika mazingira haya ni kumsimisha Mbunge kutohuduria vikao vya Bunge vizivyozidi vitano. Kwa upande wa Mheshimiwa Susan Lyimo, Kamati imependekeza kwa Spika kwamba asihudhurie vikao vitano na kwa upande wa Mheshimiwa Anatropia Theonest, Kamati imependekeza kwa Spika asihudhurie

vikao vitatu. Sasa kwa mujibu wa Kanuni hii ya 63(8) adhabu hiyo haitolewi na Kamati inatolewa na Spika baada ya kushauriwa na Kamati ambako alisema wakathibitisha.

Waheshimiwa Wabunge, sasa taarifa hii ya Kamati imeonesha kwamba Wabunge hawa wawili hawakuweza kuthibitisha ukweli wa yale waliyoyasema Bungeni. Kwa sababu hiyo kwa mujibu wa Kanuni hii ya 63(8) wanakutwa na hiyo hatia kwamba walisema uwongo Bungeni kwa sababu wameshindwa kuthibitisha yale waliyoyasema. Kwa mujibu wa hii fasili ya (8), Kiti kinakubaliana na mapendekezo ya Kamati na kwa hivyo kinatoa adhabu hiyo ya kumsimamisha Mheshimiwa Susan Lyimo vikao vitano na Mheshimiwa Antropia Theonest vikao vitatu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, hata hivyo, fasili ya (9) inatoa fursa kwa adhabu hizi ambazo Kiti kimetoa au Spika ametoa, mnaweza kupendekeza adhabu kubwa zaidi, kama mnaona uwongo uliosemwa ni mkubwa zaidi. Hiyo ni fasili ya (9) nitaisoma kwa sehemu ili tuone kama tunataka kujadili jambo hili au tunakubaliana na aliyoyasema Naibu Spika, inasema:-

*“Endapo Mbunge mwingine yeyote ataona kwamba uwongo uliosemwa na Mbunge huyo Bungeni ni mkubwa kiasi cha kuathiri heshima ya Bunge, anaweza kutoa hoja kwamba...”* Hapa zinaendelea kutolewa adhabu kubwa zaidi kuliko vile vikao vitano vilivyotajwa kwenye fasili ya (8).

Waheshimiwa Wabunge, nimesema nitatoa nafasi kama inahitajika kwa Wabunge watatu. Sioni mkono wa Mbunge aliyesimama kutaka kuchangia, kwa sababu hiyo, nadhani fasili ya (8) ya kuwasimamisha hawa Wabunge kwa mujibu wa haya niliyoyasema imekubaliwa. Nadhani hakuna Mbunge anayetaka kutoa hoja yoyote kwenye fasili ya (9). Kwa hiyo, natangaza kwamba Mheshimiwa Susan Lyimo amesimamishwa kuhudhuria vikao vitano na Mheshimiwa Anatropia Theonest amesimamishwa kuhudhuria vikao vitatu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo, naahirisha shughuli za Bunge mpaka tarehe 20 Juni, 2016, siku ya Jumatatu, saa tatu asubuhi. Nakumbushwa niwakumbushe Jumatatu tunapiga kura lakini hili tangazo liko nje ya rekodi tayari kwa sababu nimeshaahirisha Bunge. *(Kicheko)*

*(Saa 5.38 asubuhi Bunge liliahirishwa hadi siku ya Jumatatu,  
Tarehe 20 Juni, 2016, Saa Tatu Asubuhi)*